

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยภายใต้หัวข้อวิวัฒนาการของสิทธิทางการศึกษาในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางการศึกษาในประเทศไทย แล้วนำมาเรียบเรียงดังนี้

ตอนที่ 1 ที่มาของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

- 1.1 แนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาติ
- 1.2 ความหมายของสิทธิมนุษยชน
- 1.3 วิวัฒนาการของสิทธิมนุษยชน

ตอนที่ 2 สิทธิมนุษยชนกับการศึกษา

- 2.1 นโนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษา
- 2.2 เอกสารสัญญาะหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษา

ตอนที่ 3 สิทธิทางการศึกษาตามกรอบการวิจัย

- 3.1 สิทธิที่จะได้รับการศึกษาแบบให้เปล่าในการศึกษามาก่อนบังคับ
- 3.2 สิทธิทางการศึกษาระดับมัธยมในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสม
- 3.3 สิทธิแห่งความเสมอภาคในการเข้าศึกษาในสถาบันระดับอุดมศึกษา
- 3.4 สิทธิที่จะรู้หนังสือ
- 3.5 สิทธิที่จะได้รับการศึกษาตลอดชีวิต
- 3.6 สิทธิที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน
- 3.7 สิทธิที่จะได้รับการแนะแนวอาชีพ
- 3.8 สิทธิที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน
- 3.9 สิทธิในการเลือกประเภทการศึกษาสำหรับบุตรหลาน
- 3.10 สิทธิที่จะมีเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา
- 3.11 สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการศึกษา

ตอนที่ 4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 4.1 เอกสารและงานวิจัยในประเทศ
- 4.2 เอกสารและงานวิจัยต่างประเทศ

ตอนที่ 1 ที่มาของปรัชญาสาขาสัจด้วยสิทธิมนุษยชน

1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาติ

นับสองพันกว่าปีมาแล้วที่นักปราชญ์ชาวกรีก ได้กล่าวถึงสิทธิของประชาชน ในฐานะที่เป็นมนุษย์ซึ่งดำรงอยู่ในสังคม โดยไม่เรียกในชื่อต่างๆ เช่น สิทธิในธรรมชาติ สิทธิในธรรม เป็นต้น สิทธิในความเป็นมนุษย์นี้มิใช่เป็นสิทธิตามกฎหมายที่รัฐให้ความคุ้มครองแก่นั้น (หรือที่เรียกว่าสิทธิตามกฎหมาย) แต่รวมถึงสิทธิที่มีอยู่โดยมิขึ้นอยู่กับข้อกำหนดทางกฎหมาย เป็นสิทธิที่เกิดมาจากมาตรฐานเพื่อความเป็นธรรม เป็นธรรมหรือยุติธรรม หรือที่เรียกว่า “สิทธิในธรรม” (ทอมป์สัน วิศวศตวรรษ, 2538)

พื้นฐานของสิทธิมนุษยชนนี้ บรรดานักปราชญ์มักอ้างกันเสมอว่าสิทธิต่างๆ ที่บุคคลต้องได้รับจากรัฐในฐานะที่เป็นมนุษย์เป็น “สิทธิธรรมชาติ” (Natural rights) ซึ่งสืบเนื่องมาจาก “กฎหมายธรรมชาติ” (Natural law) (กูดอลล์ พลวัน, 2538) ส่วนคำว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human rights) เป็นคำที่เพิ่งเป็นที่รู้จักเมื่อศตวรรษที่ 20 นี้เอง (Maurice Cranston, 1966 : 7)

แนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติและสิทธิธรรมชาตินี้ มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดที่จะคุ้มครองสิทธิของบุคคล และทำให้มีการร่างเอกสารรับรองสิทธิที่สำคัญหลายฉบับ รวมทั้งปรัชญาสาขาสัจด้วยสิทธิมนุษยชน

กฎหมายธรรมชาติ (Natural law)

กฎหมายธรรมชาติ หมายถึง กฎหมายที่บุคคลอ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติ คือเกิดมีมาเอง มนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น เป็นกฎหมายที่มีอยู่เหนือรัฐและใช้ได้โดยไม่จำกัดกาลและเทศะ

ที่มาของกฎหมายธรรมชาตินี้ นักปราชญ์เห็นต่างกัน บางท่านเห็นว่ากฎหมายเกิดจากธรรมชาติโดยตรง บางท่านเห็นว่ากฎหมายธรรมชาติเกิดจากพระเจ้า บางท่านเห็นว่ากฎหมายธรรมชาติเกิดจากความรู้สึกผิดชอบของมนุษย์ (กูดอลล์ พลวัน, 2538)

แนวคิดกฎหมายธรรมชาติของนักปราชญ์ตั้งแต่สมัยกรีกเป็นต้นมา

เฮราลิตัส (Heralitus) นักปราชญ์ชาวกรีก กล่าวถึงกฎหมายธรรมชาติว่าเป็นกฎหมายที่ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร กฎหมายดังกล่าวได้แพร่หลายและควบคุมไว้ซึ่งธรรมชาติ ถ้าไม่มีกฎหมายนี้แล้วโลกจะเกิดความวุ่นวาย กฎหมายธรรมชาตินี้จึงมีพื้นฐานมาจากหลักที่ว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นตามที่ควรเป็นเช่นนั้น

เพลโต (Plato) ได้พัฒนาแนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติมาสู่วิชาตรรกวิทยา โดยเขาได้ยืนยันถึงความแตกต่างระหว่างกฎหมายตามความเป็นธรรม และบรรดากฎหมายที่บัญญัติขึ้นโดยรัฐ

อริสโตเติล (Aristotle) 384-322 ก่อนคริสตศักราช นักปรัชญาชาวกรีกซึ่งเป็นสานุศิษย์ของเพลโต ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งซึ่ง “เป็นธรรมโดยธรรมชาติ” ว่าเป็นความเป็นธรรมโดยสมบูรณ์ ที่เห็นว่าความเป็นธรรมโดยธรรมชาติมีความสมบูรณ์เพราะมีผลบังคับใช้ทุก ๆ แห่งเหมือนกัน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เพลโตและอริสโตเติลเป็นนักปราชญ์รุ่นแรกที่คำนึงถึงกฎหมายตามธรรมชาติว่าเสมือนวินัย ซึ่งมนุษย์จะต้องประพฤติตนให้สอดคล้องกับสิ่งนี้ เพื่อที่จะได้ตระหนักถึงคุณความดีส่วนตัวและคุณความดีทั่วไป

นักปราชญ์กลุ่ม Stoics ซึ่งเป็นกลุ่มนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงเมื่อประมาณสี่ศตวรรษก่อนคริสตศักราช ได้รับแนวคิดจากเพลโตและอริสโตเติล พวกเขาเชื่อว่ากฎหมายธรรมชาตินั้นใช้บังคับเหนือพระเจ้าและมนุษย์ และเป็นกฎหมายซึ่งแนะนำว่า “อะไรคือสิ่งที่ต้องทำและไม่ควรกระทำ” พวกเขาเน้นว่าระเบียบและความมั่นคงเป็นพลังตามธรรมชาติที่จะเหนี่ยวรั้งมนุษย์ให้มีชีวิตและปฏิบัติตามธรรมชาติ ถ้าไม่มีสิ่งนี้แล้วสังคมจะปราศจากสันติและความเป็นระเบียบ และความมั่นคงเช่นว่านี้ก็คือ “กฎหมายธรรมชาติ” นั่นเอง

St. Paul ซึ่งเป็นนักสอนศาสนาและเป็นนักเทววิทยาได้กล่าวถึงบุคคลซึ่ง “ปฏิบัติตามกฎหมายโดยสัญญาติญาณ” อันเป็นกฎหมายที่เขียนไว้ในจิตใจของบุคคลโดยความรู้สำนึก และโดยความนึกคิดของเขา St. Paul เชื่อว่าคนเป็นจำนวนมากที่ไม่มีความรู้ทางกฎหมายเลย แต่ปฏิบัติตามกฎหมายโดยสัญญาติญาณ คนเหล่านั้นได้แสดงให้เห็นว่ามีกฎหมายอยู่ในตัวพวกเขาเอง ทั้งนี้เพราะพวกเขาได้แสดงออกซึ่งผลของกฎหมายอันเกิดจากจิตใจของตนเอง ความรู้สำนึกของพวกเขาได้รับรองความมีอยู่ซึ่งกฎหมายดังกล่าว เพราะมีบางสิ่งบางอย่างซึ่งจะคอยดำเนินวิจารณ์การกระทำของพวกเขา

นอกจากนี้ St. Paul ยังเห็นพ้องกับนักปราชญ์ของกรีกและกลุ่ม Stoics ที่ว่าบุคคลทุกคนมีความเท่าเทียมกันโดยธรรมชาติอีกด้วย

ซีเซโร (Marcus Tullius Cicero) 106-43 ก่อนคริสตศักราช นักสุนทรพจน์ นักเขียน และนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงชาวโรมัน ได้กล่าวว่า “มีกฎหมายที่แท้จริง มีเหตุผลที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติอันไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ และมีอยู่ชั่วนิรันดร์”

St. Thomas Aquinas (ค.ศ. 1225-74) เป็นนักปรัชญาและเป็นนักทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติชาวอิตาลีในสมัย Middle Ages ได้กล่าวว่า กฎหมายที่ไม่มีที่สิ้นสุด (Eternal Law) ได้ครอบงำโลกตามเจตนาของพระเจ้า และด้วยความฉลาดของพระองค์ กฎหมายชนิดนี้ได้กลายเป็นกฎหมายทางศีลธรรมตามธรรมชาติ อันเป็นหลักตั้งเดิมของชีวิตมนุษย์ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับศีลธรรม กฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นไม่ควรจะขัดกับกฎหมายตามธรรมชาติ ถ้าขัดก็ไม่ใช่กฎหมาย และไม่มีผลผูกพันความรู้สึกละอายใจของผู้ปฏิบัติตาม

William Blackstone กล่าวในหนังสือชื่อ "Commentaries on the Law of England" ว่า "กฎหมายธรรมชาตินี้เกิดขึ้นพร้อมกับมนุษยชาติและอยู่ใต้การบังคับบัญชาของพระเจ้าโดยแท้ ดังนั้นจึงมีผลผูกพันเหมือนกฎหมายอื่นใด กฎหมายธรรมชาติมีผลผูกพันทั่วโลกในทุกประเทศ ทุกกาลเวลา กฎหมายต่างๆ ที่มนุษย์บัญญัติขึ้น ถ้าขัดกับกฎหมายตามธรรมชาติแล้วไม่มีผลบังคับใช้"

จึงอาจสรุปแนวความคิดเกี่ยวกับการก่อตั้งทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติได้ว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงถึงหลักแห่งธรรม ความยุติธรรมและความถูกต้อง ซึ่งฝังแน่นอยู่ในจิตใจของมนุษย์และใช้แนวทางในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ เช่น การใช้สิทธิ การปฏิบัติตามพันธกรณี การรักษาไว้ซึ่งระเบียบ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การละเลยไม่รักษาไว้ซึ่งข้อเรียกร้องของกฎหมายตามธรรมชาตินี้จึงเป็นการทำลายกฎหมายดังกล่าว (Crisolito Pascal อ้างถึงใน กุสพล พลวัน, 2538)

หยุด แสงอุทัย (2535 : 185-136) กล่าวถึงลักษณะสำคัญ 3 ประการของกฎหมายธรรมชาติ ดังนี้

1. ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลา กล่าวคือ กฎหมายธรรมชาติยอมใช้ได้เสมอไป ไม่มีเวลาว่างเว้นสมัย จึงไม่มีเวลาที่จะถูกยกเลิก
2. ใช้ได้โดยไม่จำกัดสถานที่ กล่าวคือ กฎหมายธรรมชาติใช้ได้ทุกแห่ง เพราะเหมาะสมแก่การนำมาใช้ทุกสถานที่ ไม่จำกัดว่าจะต้องใช้เฉพาะรัฐใดรัฐหนึ่ง หรือในท้องที่ใด
3. อยู่เหนือกฎหมายของรัฐ กล่าวคือ รัฐจะออกกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ ถ้ารัฐออกกฎหมายขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติแล้ว กฎหมายนั้นก็ใช้บังคับไม่ได้

สิทธิตามธรรมชาติ (Natural rights)

ผลสืบเนื่องมาจากแนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติที่มาจากกรยอมรับว่า ธรรมชาติ เป็นผู้กำหนดระเบียบอันถูกต้องแห่งจักรวาล ความรู้ที่เกี่ยวกับกลไก และโครงสร้างดังกล่าว เป็นสิ่งที่มนุษย์ทั้งหลายสามารถรู้ได้ด้วยปัญญาอันมีเหตุผล ดังนั้นการกล่าวอ้างว่า สิทธิมาจาก แนวคิดเรื่องธรรมชาติ คืออำนาจอันชอบธรรมที่มนุษย์ทุกคนควรมี เป็นเหตุผลที่สอดคล้องกับ ระเบียบอันถูกต้องแห่งจักรวาล มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน มีสิทธิตามธรรมชาติ ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้ ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และไม่มีใครสร้างละเมิดได้ ได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิที่จะหา ความสุข รัฐทั้งหลายจะต้องกระทำทุกอย่างเพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้ได้อย่างเต็มที่ วิธีการเช่นนี้ทำ ให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลกที่ได้รับเหตุผล ยอมรับว่าเป็นหลักที่ดี และเชื่อว่าจะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคม อย่างสันติและมีความสุข

นักปราชญ์สมัยก่อน ได้ให้ความสำคัญแก่ “สิทธิธรรมชาติ” เป็นอย่างมากในฐานะ เป็นสิ่งที่คู่กับ “กฎหมายธรรมชาติ” ในสมัยที่กรีกรุ่งเรืองประชาชนในนครรัฐกรีกได้รับการรับรองสิทธิที่สำคัญบางประการ เช่น สิทธิในเคารพเท่าเทียมกัน และสิทธิในความเสมอภาคกันตามกฎหมาย ซึ่งสิทธิทั้งสองชนิดนี้ได้กลายเป็นสิทธิที่สำคัญยิ่งและถูกกล่าวอ้างกันเสมอในปัจจุบัน

นักปราชญ์กลุ่ม Stoics ซึ่งเป็นนักทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติเชื่อว่า สิทธิธรรมชาติเป็น สิทธิที่ตกอยู่กับบุคคลทุกคนตลอดไป ไม่ใช่สิทธิสำหรับประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ เป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนทุกสถานที่ต่างได้รับ ทั้งนี้โดยเหตุที่ว่าเขาเหล่านั้นเป็นมนุษย์

จอห์น ล็อก (John Lock) ซึ่งเป็นนักการเมืองที่ต่อต้านกษัตริย์ และต้องการจะจำกัด อำนาจของกษัตริย์ ล็อกเชื่อว่ามนุษย์ในสภาวะธรรมชาติมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ และมีความเสมอภาคกัน ที่ว่ามีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ หมายความว่า มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพในการที่จะกระทำอะไรก็ได้ รวมทั้งการที่จะจัดการกับสมบัติและกับตัวของเขาเองอย่างไรก็ได้ ตามที่เห็นสมควร ภายในขอบเขตของกฎธรรมชาติ โดยไม่ขึ้นอยู่กับหรือเป็นทาสของเจตจำนงของผู้อื่น แสดงให้เห็นว่า เสรีภาพนี้ไม่ใช่การทำอะไรตามอำเภอใจ แต่ทำในกรอบของกฎเกณฑ์จากกฎธรรมชาติดังกล่าว ล็อกเชื่อว่ามนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติบางอย่าง ได้แก่ สิทธิในการรักษาทรัพย์สินของตนเอง สิทธิ ในการรักษามนุษยชาติทั้งหมด สิทธิที่จะโทษผู้ละเมิดกฎธรรมชาติ และสิทธิที่จะได้รับการชดเชย ค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด ซึ่งผู้ปกครองทั้งหลายมีข้อผูกพันตามกฎหมายตามธรรมชาติ และมิ หน้าที่ต้องให้การยอมรับนับถือสิทธิดังกล่าวนี้ (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย, 2540)

จึง จากส์ รูสโซ (Jean Jacques Rausseau) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในหนังสือ “สัญญาประชาคม” (Social contract) โดยเห็นว่า “สัญญาประชาคม” คือความเชื่อถือว่า สิ่งเดียวที่จำเป็นจะต้องกระทำเพื่อแก้ไขความยุ่งเหยิงของระบอบสังคมและการเมืองของฝรั่งเศสที่เป็นอยู่ในขณะนั้น คือ การเรียกเอา “สิทธิตามธรรมชาติ” (Natural rights) ของมนุษย์และพลเมืองกลับคืนมา และยกให้ “เจตนาธรรมทั่วไป” (General will) ของสังคมเป็นอำนาจสูงสุด (เจ เอ็ม ทอมปิสัน อ้างถึงใน กุลทอ พลวัน, 2538)

ในระยะหลังต่อมา เมื่อผู้คนเข้าใจแหล่งที่มาแห่งสิทธิมากขึ้น คำว่า Natural rights หรือ “สิทธิธรรมชาติ” ก็ค่อย ๆ กลายเป็น Human rights หรือ “สิทธิมนุษยชน” โดยคำคุณศัพท์มนุษย์ (Human) มีวัตถุประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นว่า ความชอบธรรมหรือสิทธิที่กล่าวถึงนั้น เป็นส่วนสำคัญแห่งชีวิตมนุษย์ที่ถูกต้อง (An essential part of a properly human life)

จึงอาจสรุปได้ว่า สิทธิตามธรรมชาติ มีที่มาได้ 3 ทาง คือ

1. เกิดจากหลักแห่งเหตุผล (Rationalism) ซึ่งถือว่า “สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์” ได้ถูกคิดขึ้นมาจาก “หลักการแท้ ๆ และไม่อาจโต้แย้งได้” หลักแห่งเหตุผลนี้มีรากฐานมาจากความคิดเรื่องกฎหมายตามธรรมชาติและเกี่ยวข้องกับเรื่อง “เหตุผลตามธรรมชาติ” (Natural reason) กล่าวคือคิดจากเหตุผลทั่วไปว่าบุคคลธรรมดาจะมีสิทธิอะไรบ้าง โดยคำนึงจากเกียรติภูมิอำนาจ ความจริงใจ หรือความสุจริตใจของมนุษย์
2. เกิดจากลัทธิปัจเจกบุคคล (Individualism) ซึ่งมีแนวความคิดว่าสิทธิธรรมชาติของบุคคลเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ สิทธิธรรมชาตินั้นเกิดขึ้นพร้อมกับบุคคล และเป็นสิทธิประจำตัวของบุคคลนั้น จะจำกัด อิศรอน หรือให้แก่ผู้อื่นไม่ได้เลย
3. เกิดจากลัทธินิยมความรุนแรง (Radicalism) โดยถือว่าการใช้กำลัง “จะถูกกล่าวอ้างตลอดเวลาใดว่าเป็นจุดมุ่งหมายของสถาบันการเมืองทั้งมวล” และจุดมุ่งหมายของสถาบันการเมืองดังกล่าวนั้นก็คือ “การรักษาไว้ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์” ตัวอย่างของความคิดนี้จะเห็นได้ใน American Declaration of Independence ซึ่งได้กล่าวอ้างว่า “หากรัฐบาลดำเนินการปกครองไปในทางที่เป็นปรปักษ์ต่อหลักการดังกล่าวเมื่อใด เมื่อนั้นเป็นสิทธิของประชาชนที่จะเปลี่ยนแปลงหรือล้มเลิกรัฐบาลนั้นเสียก็ได้ และกลับสถาปนารัฐบาลใหม่ขึ้นตามที่เห็นว่าจะทำให้เขาได้รับความปลอดภัยและยังความผาสุกให้เกิดมากขึ้นที่สุด

Edgar Bodenheimer (อ้างถึงใน วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2538) ได้กล่าวสรุปแนวคิดของ จอห์น ล็อก ว่า สังคมการเมืองหรือรัฐนั้น มิใช่สังคมที่เกิดขึ้นและวิวัฒนาการผันแปรไปโดยตัวเองตามธรรมชาติ (Spontaneous Society) เหมือนกับครอบครัว หากแต่เป็นสังคมที่เกิดขึ้นจาก

เจตจำนงร่วมกันของมนุษย์ (Artificial Society) กล่าวคือ มนุษย์ร่วมกันทำสัญญาที่เรียกว่า “สัญญาประชาคม” (Social Contract)

ก่อนที่มนุษย์จะร่วมกันทำสัญญาเช่นว่านี้ มนุษย์ดำรงอยู่ในสภาวะธรรมชาติ (State of Nature) ซึ่งหมายถึงสภาวะที่ปราศจากการจัดองค์การทางการเมือง ปราศจากผู้ปกครองหรือรัฐบาลในสภาวะธรรมชาติ มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนและใช้สอยทรัพย์สินของตนได้ตามแต่ตนจะเห็นสมควร ทั้งนี้ภายในกรอบของกฎหมายธรรมชาติหรืออภิปรัชญาแห่งเหตุผล (Reason) ซึ่งสอนมนุษย์ว่าทุกคนเกิดมาอิสระและเสมอภาคเท่าเทียมกัน แต่ละคนไม่ควรทำอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินของผู้อื่น ตราบเท่าที่มนุษย์ยังคงดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะธรรมชาติ แต่ละคนย่อมมีอำนาจที่จะบังคับให้การเป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติ และลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายนี้ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความไม่เหมาะสม ความไม่สะดวก และอันตรายบางประการ กล่าวคือ

ประการแรก ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สินของแต่ละคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันก็เฉพาะแต่ในสิทธิที่ตนมีอยู่เท่านั้น แต่ไม่ได้มีความสามารถด้านต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งความสามารถในอันที่จะเข้าใจกฎหมายธรรมชาติเท่าเทียมกัน

ประการที่สอง การที่แต่ละคนลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายธรรมชาติเป็นเหตุให้ตนได้รับความเสียหายด้วยตนเองนั้น เท่ากับว่าแต่ละคนเป็นผู้พิพากษาคดีที่ตนเองมีส่วนได้เสีย ดังนั้นอาจจะตัดสินใจลงโทษผู้กระทำผิดเพื่อเป็นการแก้แค้นรุนแรงเกินสมควรแก่เหตุก็ได้

ประการที่สาม แต่ละคนไม่มีกำลังทางกายภาพเพียงพอที่จะปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำตัดสิน ชี้อายุของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสับสนและความไม่มีระเบียบดังกล่าวนี้เองที่เป็นมูลเหตุจูงใจให้มนุษย์หันหน้าเข้ามาตกลงทำสัญญาประชาคมจัดตั้งสังคมการเมือง และรัฐบาลขึ้นมา และต่างก็ยอมสละอำนาจของตนในอันที่จะบังคับให้การเป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติ ให้แก่รัฐบาล

แนวความคิดของ John Locke ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า มนุษย์หันหน้าเข้ามาทำสัญญาประชาคมจัดตั้งสังคมการเมืองและรัฐบาลขึ้น ด้วยความมุ่งหมายเพื่อให้การคุ้มครองชีวิต ร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินของตนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติ สิ่งที่มนุษย์ตกลงกันสละให้แก่สังคมการเมืองและรัฐบาล ได้แก่ อำนาจในอันที่จะบังคับให้การเป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติ ส่วนสิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สินนั้น มนุษย์ยังคงสงวนไว้แก่ตน หากได้ยอมสละไปด้วยไม่ โดยนัยนี้รัฐและรัฐบาลจึงมีอำนาจอย่างจำกัด ในกรณีของรัฐ

กล่าวกรายสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ของราษฎรตามอำเภอใจ เท่ากับว่ารัฐบาลกระทำการเกินขอบอำนาจของตน ราษฎรจึงไม่จำเป็นต้องเคารพและเชื่อฟังรัฐบาลอีกต่อไป

วาทจน์ วิศรุตพิชญ์ (2538) สรุปว่า ในทัศนะของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) จอห์น ล็อก (John Locke) มงเตสกีเยอ (Baron de la Briede et de Montesquieu) จัง จาคส์ รูสโซ่ (Jean Jacques Rausseau) และ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) มีความเห็นว่า รัฐบาลโดยชอบหรือผู้ปกครองที่ชอบธรรมนั้น (Legitimate Government) จะต้องได้รับอำนาจการปกครองจากผู้ใต้ปกครองเท่านั้น บุคคลในสังคมในฐานะปัจเจกบุคคล ย่อมสามารถที่จะเรียกร้องสิทธิหรือมีสิทธิ สิ่งเหล่านี้ไม่มีผู้ใดจะมายึดหรือพรากเอาไปได้ สิ่งเหล่านี้เป็นของบุคคลในสังคม และมีใช้ว่าจะได้มาจากผู้มีอำนาจเหนือในสังคมนั้น ๆ บุคคลในสังคมมิได้เป็นหนี้บุญคุณผู้ปกครองสำหรับการมีสิทธิเหล่านี้ ตรงกันข้าม ปัจเจกบุคคลได้ร่วมกับปัจเจกชนอื่น ๆ ที่จะก่อ แปลงรูปแบบและอำนาจรัฐหรือการปกครองเพื่อให้เป็นกลไกอันมีวัตถุประสงค์สำคัญในการปกป้องและเสริมสร้างให้สิทธิที่มีมาอยู่ก่อนแล้วนั้น แข็งแรงมั่นคงสืบต่อไป

คำสอนของนักกฎหมายธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนของ John Locke มีอิทธิพล สำคัญต่อการจัดทำเอกสารสำคัญทางรัฐธรรมนูญในเวลาต่อ ๆ มา กล่าวคือ

Bill of Rights ค.ศ.1776 ของรัฐ Virginia ประกาศไว้ตั้งแต่ข้อแรกว่า “โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพและอิสรภาพเท่าเทียมกัน และมีสิทธิบางประการติดตัวมาแต่กำเนิด แม้เมื่อได้ตกลงดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม โดยสัญญาประชาคมใด ๆ แล้วก็ตาม มนุษย์ก็ไม่อาจจะพรากสิทธิเหล่านี้ไปจากอนุชนรุ่นหลังได้ สิทธิเหล่านี้ได้แก่ สิทธิในชีวิต ในเสรีภาพ ในการแสวงหาและการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และในการแสวงหาความสุขให้แก่ตน” (Maurice Cranston, 1966 : 7)

คำประกาศอิสรภาพแห่งสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1776 “ถือว่าความจริงดังต่อไปนี้มีความชัดเจนในตัวเอง : มนุษย์ทุกคนถูกสร้างมาให้เท่าเทียมกัน พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานสิทธิอันมีอาจสละละทิ้งได้บางประการให้แก่มนุษย์ สิทธิเหล่านี้ ได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในเสรีภาพ ในการแสวงหาการให้แก่ตน” (Maurice Cranston, 1966 : 8)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และสิทธิของพลเมืองฝรั่งเศส ค.ศ.1789 ยืนยันว่า “มนุษย์เกิดมาโดยมีเสรีภาพและมีสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกัน” วัตถุประสงค์ของการสมาคมทางการเมืองทุกแห่ง คือการรักษาไว้ซึ่งสิทธิตามธรรมชาติ และให้แก่กันไม่ได้ของมนุษย์ (Maurice Cranston, 1966 : 8-9)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 ได้ยืนยันไว้ว่า “ศักดิ์ศรีและสิทธิที่มนุษย์มีอยู่อย่างเท่าเทียมกันและที่มนุษย์ไม่อาจสละละทิ้งไปเสียได้ เป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพ ของโลก” (ดูคำปรารภของปฏิญญา)

1.2 ความหมายของสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิที่ทุกคนมีอยู่ในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์ แม้ว่าจะได้รับการรับรองตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม เป็นสิทธิทั้งในการดำรงอยู่ส่วนบุคคลและอยู่ร่วมกันในสังคม (เฉลิมเกียรติ ฉนวนวล , 2530 : 13)

เดโซ สวานานท์ (2541 : 79) ให้ความหมายไว้ว่า สิทธิมนุษยชน (Human Rights) คือสิทธิของความเป็นมนุษย์ ซึ่งติดตัวมนุษย์ทุกคนมาแต่เกิด

สุทิน นพเกตุ (2542 : 18) ให้ความหมายไว้ว่า สิทธิมนุษยชน หมายความว่ารวมถึงสิทธิ เสรีภาพ และอิสรภาพในชีวิตและร่างกาย ตลอดจนความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์และเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กฎบัตรสหประชาชาติ หรือตามแนวปฏิบัติของกฎหมายระหว่างประเทศ รวมถึงข้อตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม ทั้งนี้โดยคำนึงถึงมาตรฐานสากลที่นานาอารยประเทศยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ

วราพงษ์ วิศรุตพิชญ์ (2538 : 36) กล่าวว่า สิทธิมนุษยชนเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคน เป็นสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติที่เป็นของมนุษย์ ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และด้วยเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียวว่าเขาเกิดมาเป็นมนุษย์ ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้อยู่แล้ว ตั้งแต่ก่อนที่จะมีรัฐเกิดขึ้น ไม่มีมนุษย์ผู้ใดสามารถสละสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ได้โดยชอบ และไม่ มี “ผู้ปกครองว่าการแผ่นดิน” (Sovereign) คนใดหรือคณะใดมีอำนาจทำลายสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ได้เช่นกัน รัฐมิได้มีคุณค่าในตัวเอง แต่จะมีคุณค่าขึ้นมาก็ต่อเมื่อได้ปกป้องรักษาและส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ เช่นว่านี้เท่านั้น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (2540) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สิทธิมนุษยชน คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และ

ความเสมอภาคของบุคคล ที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม

George Whitecross paton (อ้างถึงใน กุศล พลวัน, 2527 : 57) กล่าวถึงที่มาของ สิทธิมนุษยชนไว้ว่า สิทธิมนุษยชนสืบเนื่องมาจากแนวความคิดเรื่องทฤษฎีสติตามธรรมชาติซึ่งมี หลักสรุปไว้ว่า “มีสิทธิต่างๆอยู่ในตัวเอง เกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งกฎหมายของรัฐไม่ อาจทำลายได้”

แครนสตัน (Maurice Cranston, 1966) กล่าวว่า สิทธิมนุษยชน ได้แก่ บรรดาสิทธิ และเสรีภาพที่ถือกันว่าติดตัวมนุษย์ทุกคนมาแต่กำเนิด และไม่อาจถูกพรากไปจากราชรัฐได้ โดย ไม่เป็นการทำลายความเป็นมนุษย์ของราชรัฐ (1) สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ เสรีภาพในการติดต่อ สื่อสารถึงกัน สิทธิในครอบครัว สิทธิในเกียรติยศ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ส่วนตัว ฯลฯ (2) เสรีภาพในทางความคิดและการแสดงออกซึ่งความคิด เช่น เสรีภาพในการถือศาสนา นิกายศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เสรีภาพในการ ศึกษาอบรม เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธี อื่น ฯลฯ (3) สิทธิและเสรีภาพทางเศรษฐกิจบางประการ เช่น สิทธิในทรัพย์สิน เสรีภาพในการทำ สัญญาก่อตั้งนิติสัมพันธ์ระหว่างกัน ฯลฯ เหนือนี้ เป็นตัวอย่างของสิทธิมนุษยชน

วาทน์ วิศฤตพิชญ์ (2538 : 18) กล่าวว่า สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ได้แก่ บรรดาสิทธิและเสรีภาพที่มนุษย์แต่ละคนพึงจะมีในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ในสหพันธ์สาธารณรัฐ เยอรมัน เรียกบรรดาสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองให้แก่บุคคลว่า “สิทธิขั้นพื้นฐาน” (Basic Rights หรือ Fundamental constitutional Rights) อย่างไรก็ตามจะเรียกว่า “สิทธิมนุษยชน” หรือ “สิทธิขั้นพื้นฐาน” ส่วนใหญ่แล้วจะเป็น “สิทธิในเสรีภาพ” (Right of Liberty) กล่าวคือเป็นอำนาจตามกฎหมาย ในอันที่จะกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการรบกวนขัดขวาง ของรัฐนั่นเอง

ปริตตา เฉลิมเผ่า (2525) กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนในความหมาย 2 นัยยะ กล่าวคือ นัยยะแรก หมายถึงสิทธิที่ทุกคนมีมาแต่กำเนิดในฐานะที่เป็นมนุษย์ และจะไม่มีสิ่งใดมาพรากสิทธิไปจากมนุษย์ได้ สิทธิมนุษยชนในความหมายนี้จึงเป็นสิทธิทางศีลธรรม ซึ่งมุ่งหมายจะรักษาเกียรติศักดิ์ของมนุษย์ทุกคน

นัยยะที่สอง หมายถึงสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการนิติบัญญัติทั้งของแต่ละประเทศ และระหว่างประเทศ รากฐานของสิทธิในแง่ไม่มีสิ่งที่เกิดมาตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการเห็นพ้องร่วมกันของประชาชนในสังคม

บรริอ คงจันท์ (2533) กล่าวไว้ว่า สิทธิมนุษยชน ประกอบด้วย สิทธิแบบต่าง ๆ ที่ครอบคลุมการดำรงอยู่ของมนุษย์เพื่อ "ชีวิต" ที่ดีใน "สังคม" ที่ดีสามารถระบุได้สามประการคือ สิทธิในชีวิต สิทธิในการยอมรับนับถือ และสิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ชอบธรรม

1. สิทธิในชีวิต เป็นสิ่งพื้นฐานที่สุด อันหมายถึงการมีชีวิตอยู่ และได้รับความคุ้มครองให้ปลอดภัย บุคคลย่อมต้องการบางสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และในบางกรณีเขาก็กังการได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เช่น กรณีของคนพิการ คนชรา คนปัญญาอ่อน เป็นต้น

2. สิทธิในการยอมรับนับถือ หมายถึง การที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความยอมรับกันและกัน ตระหนักถึงศักดิ์ศรี และคุณค่าของชีวิตอันเสมอภาคเท่าเทียมกัน

3. สิทธิในการดำเนินชีวิต และพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ชอบธรรม สังคมต้องให้โอกาสสำหรับสิ่งนี้ และถ้าหากบุคคลกระทำการอันไม่เป็นธรรมซึ่งเป็นการไม่ "รักษา" ตัวเองและผู้อื่น เขาก็ควรได้รับการอบรมแก้ไขเสียใหม่ สิทธินี้คาดหวังถึงความสามารถของบุคคลที่จะปกครองตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเองและตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาชีวิต สุดท้ายหมายถึงอันพึงปรารถนา ทำให้ชีวิตไปสู่ความประเสริฐสูงสุด

ไพโรจน์ ชัยนาม (2479) ได้กล่าวไว้ว่า สิทธิมนุษยชน แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ความเสมอภาค หรือสมภาพ (Egnal) และ เสรีภาพ (Liberty) สิทธิทั้งสองชนิดนี้ไม่ได้เป็นไปอย่างเด็ดขาดโดยไม่มีกำหนดขีดค้น เพราะหากไม่เป็นเช่นนั้นอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่มนุษยชนได้ ด้วยเหตุว่ามนุษย์ต่างคนต่างได้รับสิทธินี้เท่าเทียมกัน การใช้สิทธิต่าง ๆ ของมนุษย์จึงต้องเป็นไปโดยไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์ ดังนั้นสิทธิมนุษยชนจึงถูกจำกัดให้อยู่ในขอบเขตกฎหมายของประเทศที่กำหนดไว้โดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย

ขุนประเสริฐสุภมาตรา (2477) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของสิทธิในแง่สิทธิของมนุษย์ชน (Droits individuals) ตามแนวในวิชารัฐธรรมนูญว่าแบ่งไว้เป็น 3 ประเภท คือ

1. สิทธิในประเภทเสรีภาพ
2. สิทธิในประเภทสมภาพ (เสมอภาค)

3. สิทธิในประเภทภราดรภาพ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สิทธิมนุษยชน คือสิทธิและเสรีภาพที่ทุกคนมีอยู่โดยเท่าเทียมกัน ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ แม้ว่าจะได้รับการรับรองตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม เป็นสิทธิทั้งในการดำรงอยู่ส่วนบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม

องค์ประกอบของสิทธิมนุษยชน ประกอบไปด้วยคำสำคัญ (key word) ตามความหมาย ดังนี้

สิทธิ (Right)

สิทธิ หมายถึง อำนาจที่จะกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองตามกฎหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

หยุด แสงอุทัย (2523 : 187-188) อธิบายความหมายของ “สิทธิ” ว่าได้แก่ “ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองไว้” ซึ่งหมายความว่าประโยชน์ที่กฎหมาย “รับรอง” ว่ามีอยู่และเป็นประโยชน์ที่กฎหมาย “คุ้มครอง” คือคุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิรวมทั้งบังคับให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย

นพนิธิ สุริยะ (2535) กล่าวถึงสิทธิ ในกรอบของสิทธิมนุษยชนว่า สิทธิ ได้แก่ อำนาจ และ/หรือประโยชน์ซึ่งได้รับการรับรอง และ/หรือได้รับการคุ้มครอง

เดโช สวามินทร์ (2541 : 79) ให้ความหมายว่า “สิทธิ” หมายถึงอำนาจอันชอบธรรมที่มีอยู่และมีมาตั้งแต่เกิด การจำกัดสิทธิของบุคคลจะกระทำไดก็ต่อเมื่อมีการบัญญัติไว้เป็นกฎหมาย และย่อมได้รับการคุ้มครอง

ศรวิธา เจริญพานิช (2541 : 3) ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิ” ว่าหมายถึงอำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่ผู้ทรงสิทธิ (หรือผู้มีสิทธิ) เมื่อมีผู้อื่นมาละเมิดสิทธิหรือกระทบสิทธิ ผู้ทรงสิทธิย่อมได้รับการคุ้มครองหรือเยียวยาแก้ไข โดยวิธีตามกฎหมายเพื่อให้ได้สมดังสิทธิของตนมีอยู่

สมยศ เชื้อไทย (2540 : 17) ให้ความหมายว่า “สิทธิ” หมายถึงความชอบธรรมที่บุคคลใช้ยื่นยันผู้อื่นเพื่อคุ้มครอง หรือเพื่อรักษาผลประโยชน์ อันเป็นส่วนที่พึงได้ของบุคคลนั้น

กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิทธิคือประโยชน์ที่บุคคลมีความชอบธรรมที่จะได้รับ ซึ่งกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ (2538 : 16) ได้ให้ความหมายว่า "สิทธิ" คือ อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น (สิทธิทางหนี้กรรมสิทธิ ฯลฯ) เป็นต้นว่า อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลคนหนึ่ง ในอันที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นอีกคนหนึ่ง หรือหลายคน กระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน หรือให้ละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

Edward Conrad Smith และ Arnold John Zurcher (1960) ได้ให้ความหมายคำว่า "สิทธิ" (Right) ไว้ใน Dictionary of American Politics ว่า หมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้รับตามกฎหมาย สิทธิตามกฎหมายได้รับการรับรองและคุ้มครองจากศาล

Jay M. Shafritz (1988 : 479) ให้ความหมายของ สิทธิ (Right) ว่า หมายถึง อำนาจที่จะบังคับให้ (ผู้อื่น) กระทำไปตามกฎหมาย หรือประโยชน์ที่ได้รับ ; หรืออำนาจ หรือประโยชน์ที่เชื่อว่าได้รับมาจากพระเจ้าหรือธรรมชาติ ดังนั้นจึงมีอาจทำลายได้

นพนิธิ สุริยะ (2537) กล่าวถึง ความสำคัญและข้อปลีกย่อยของสิทธิว่าปัจเจกชนมีสิทธิเรียกร้องจากสังคม ทั้งในทางบวก กล่าวคือ สังคมต้องมอบให้หรือหามาให้ และในทางลบ กล่าวคือ สังคมต้องไม่เข้ามาข่มขู่หรือเข้ามายุ่งยวง สิทธิดังกล่าวนี้สังคมต้องยอมรับนับถือและมีพันธะต้องปฏิบัติแก่ประชาชน และป็นสิ่งที่คิดค้นมาแต่กำเนิด

David Robertson (1997) ให้ความหมายของสิทธิในทางบวก (Positive Rights) และสิทธิในทางลบ (Negative rights) ไว้ใน A dictionary of human rights ดังนี้

สิทธิในทางบวก (Positive Rights) เป็นสิทธิประเภทหนึ่งของสิทธิมนุษยชนที่ไม่มี การกำหนดห้ามเอาไว้ในแง่ของการล่วงละเมิด มีกรณีบัญญัติไว้ในแง่การให้ สินค้า บริการ หรือ การให้สิทธิ สิทธิในทางบวกเป็นสิ่งที่รัฐต้องจัดสรรให้กับสังคม

สิทธิในทางลบ (Negative rights) เป็นสิทธิประเภทหนึ่งของสิทธิมนุษยชน หรือ เสรีภาพของพลเมือง เป็นสิทธิในแบบดั้งเดิม เหมือนกับ US Bill of Rights หรือ European Convention on Human Rights มาจากทฤษฎีเสรีประชาธิปไตย เช่น เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการสมาคม ซึ่งเป็นสิทธิในทางลบในแง่ที่รัฐหรือบุคคลจะล่วงละเมิดมิได้

สลมอนด์ (Salmond อ้างถึงใน หุต แสงอุทัย, 2535) ได้ให้ความหมาย “เสรีภาพ” ไว้ว่า เป็นประโยชน์ที่บุคคลอาจกระทำได้ โดยจะไม่ถูกป้องกันหรือขัดขวางโดยกฎหมาย เป็นประโยชน์ที่บุคคลจะกระทำการใด ๆ ได้ตามชอบใจ

วราภรณ์ วิสฤตพิชญ์ (2538 : 34) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของ “สิทธิ” ในทางกฎหมาย ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ต้องมีผู้ทรง (Active subject)
2. ต้องมีวัตถุ (Object)
3. ต้องมีผู้อื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนที่มีหน้าที่เคารพและปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุแห่งสิทธินั้น (Passive subject)

เสรีภาพ (Liberty)

โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ให้นิยามคำว่า “เสรีภาพ” ว่าหมายถึง สภาวะที่การเคลื่อนไหวของมนุษย์ปราศจากสิ่งกีดขวาง ซึ่งหมายถึงขอบเขตที่ปัจเจกบุคคลสามารถที่จะทำอะไรได้ตามใจชอบ ในเชิงจำกัดของร่างกายของเขา และในเชิงจำกัดของสิ่งกีดขวางจากภายนอก (ถาวร สุชาภักญา, 2540)

เดโช สยามานนท์ (2541 : 80) อธิบายว่า “เสรีภาพ” (Liberty) มีความหมายตรง ๆ ว่า ความมีเสรี หรือการมีสิทธิที่จะทำ หรือพูดได้โดยไม่จำกัดเว้นแต่จะมีพันธสัญญาติดกันไว้

Francois Terre Alex Weil (อ้างถึงใน วราภรณ์ วิสฤตพิชญ์, 2538 : 20) เสรีภาพ (Liberty) ได้แก่ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น

Jean Revere (อ้างถึงใน วราภรณ์ วิสฤตพิชญ์, 2538 : 20) เสรีภาพ คือ ภาวะที่ปราศจากการถูกข่มขู่โดยผู้อื่น

ไพโรจน์ ชัยนาม (2479) กล่าวถึงเสรีภาพของบุคคลว่าหมายถึง การที่จะทำอะไรได้ ๆ ได้ตามชอบใจเมื่อไม่เป็นการเสียหายแก่ผู้อื่น หรืออีกนัยหนึ่งการใช้สิทธิของบุคคลมีขอบเขตจำกัดก็เพื่อให้บุคคลอื่นในชุมชนสามารถใช้อิทธิพลของเขาอย่างเดียวกันได้

สุนประเสริฐสุภมาศ (2477) กล่าวถึง เสรีภาพ ตามแนวในวิชารัฐธรรมนุญ ว่า “หมายความอย่างสามัญถึงการที่จะทำอะไรได้ตามอำเภอใจ แต่แท้ที่จริงอำเภอใจของบุคคลนั้นมิ

ไม่ว่าจะอาจหาญถึงกับทำการเป็นเจ้าโลกหรือเจ้าหัวใจของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ที่จริงเสรีภาพนี้กับต้องอาศัยโลก อาศัยเพื่อนมนุษย์ เช่น มนุษย์เกิดมาต้องอาศัยพืชผลและสัตว์ในโลกเป็นอาหาร ต้องอาศัยปีตามารดาเลี้ยงดูอุ้มชูมาแต่เล็กจนโต ต้องอาศัยโรงเรียนอบรมศึกษา ต้องอาศัยรัฐบาลช่วยในการปราบปรามมิให้มีผู้ร้ายกระทำการมาครกรรม ฉะนั้นการที่จะแปลว่า เสรีภาพคือการที่จะทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจนี้ จึงมิใช่ที่อยู่ตามธรรมชาติโลกและตามกฎหมาย และขีดเขตที่จำกัด เสรีภาพนี้เองคือสิ่งที่สร้างเสรีภาพในนั้นคงอยู่ได้ เพราะป้องกันมิให้เสรีภาพที่ต่างคนต่างมีเกิดเกี่ยวกระทบกัน ผู้ใดใช้หลักเสรีภาพผิดหลักนิติบัญญัติของประเทศ ในที่สุดก็ถูกศาลพิพากษาของไทยตามกฎหมาย ทั้งนี้จึงเห็นได้ว่า สิทธิอันเนื่องในเสรีภาพของบุคคลแต่ละคนจะสถิตย์ถาวรเป็นแก่นสารอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยบารมีแห่งการจำกัดเสรีภาพนั่นเอง”

ความเสมอภาค (Equal) หรือสมภาพ

วิชญ์ เกรืองาม และ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2520) ให้ความหมายคำว่า “เสมอภาค” ว่าหมายถึง ความขัดแย้งกันระหว่างชนในชาติ ปราศจากการเลือกปฏิบัติ (discrimination) เพราะเห็นแก่เชื้อชาติ (race) เผ่าพันธุ์ (creed) ตระกูล (family) ศาสนา (religion) หรือ เพศ (sex) แต่มิได้หมายความว่าทุกคนในสังคมจะต้องมีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกันทุกประการโดยไม่ผิดเพี้ยน เพราะบุคคลแต่ละคนย่อมมีฐานะและหน้าที่รับผิดชอบต่างกันออกไปตามบทบาทในสังคม ข้อสำคัญคือไม่ยึดหลักข้างต้นว่า รัฐจะเลือกปฏิบัติ หรือเป็นฝ่ายลำเอียงเพราะเห็นแก่เหตุ ดังกล่าวมาได้

ความเสมอภาค หมายถึง ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม เป็นความเท่าเทียมกัน ในความเป็นมนุษย์ และเท่าเทียมกันในฐานะที่แต่ละคนเป็นสมาชิกของสังคมเหมือนกัน มีศักดิ์ศรี และเกียรติยศ และมีคุณค่าความเป็นคนอย่างเดียวกัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2541 : 34)

ขุนประเสริฐสุภมาตรา (2477) กล่าวถึง ความเสมอภาค หรือ สมภาพ ตามแนวใน วิชารัฐธรรมนุญ หมายความว่า “ความไม่ยิ่งไม่หย่อน ไม่มากไม่น้อย แต่สมภาพนี้ก็เช่นเดียวกับเสรีภาพ คือต้องมีความเสมอภาคกันในเชิงสิทธิและหน้าที่ มิใช่ในเชิงคนทุก ๆ คน จะมีอายุเท่ากัน สวงามเหมือนกัน มีกำลังพอดีกันไม่ได้ฉันใด กฎหมายจะขึ้นช่วยให้เท่ากันหรือเหมือนกันไม่ได้ฉันนั้น แต่สิทธิและหน้าที่ของบุคคลตามนิติบัญญัติ ย่อมต้องได้รับความคุ้มครองไม่หนักไม่เบาเท่ากัน ตัวอย่างเช่น เรามีสิทธิที่จะไม่ให้เขาทำร้ายเรา และเขาก็มีสิทธิที่จะไม่ให้เราทำร้ายเขาเช่นเดียวกัน เป็นต้น”

ไพโรจน์ ชัยนาม (2479) กล่าวถึงความเสมอภาค ในหนังสือกฎหมายรัฐธรรมนูญ ว่าย่อมนหมายถึง ความเสมอภาคกันในกฎหมาย และเสมอภาคกันในการแบ่งรับภาระของประเทศ บ้านเมือง ไม่ได้หมายความว่าความเสมอภาคในฐานะของบุคคล ซึ่งเป็นการให้บุคคล เหมือนกันตามหลักโดยไม่ได้คำนึงถึงความรู้ความสามารถ และความอดทนในการประกอบกิจการต่างๆ ในฐานะของบุคคลในสังคมจะไม่เหมือนกันย่อมเป็นถาวรวิสัย เช่น ผู้ที่ทรงคุณธรรมรู้มีความ สามารถในกิจการงานย่อมจะได้รับเงินเดือนสูงกว่าผู้ที่ขาดความรู้ และไม่สามารงในการทำงานเป็น ถาวรวิสัย ถ้าจะไม่ได้เหมือนกันแทนที่จะเป็นความเสมอภาคฉบับเป็นการออกอุทิศธรรมอย่างอื่น

ความเสมอภาค ตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญดังกล่าว จำแนกได้ 4 ประเภท คือ

1. ความเสมอภาคในกฎหมาย คือกฎหมายของประเทศย่อมใช้บังคับแก่บุคคลทุกคนโดยไม่ยกเว้น บุคคลใดจะอ้างเหตุผลอันอ้างหนึ่งอย่างใดมิได้
2. ความเสมอภาคในการปฏิบัติธรรม คือศาสนของประเทศใดตั้งขึ้นไว้เพื่อพิจารณา พิพากษาคดีเป็นอย่างเดียวกัน ไม่ให้ผู้ใดได้รับเหตุผลอันให้ศาลพิเศษพิจารณาคดีของตน
3. ความเสมอภาคในการเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ราชการ
4. ความเสมอภาคในการรับแบ่งภาระของประเทศ

การพิจารณา "หลักความเสมอภาค" อาจมีความเข้าใจว่าเป็นแนวคิดที่รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมตะวันตก โดยที่ไม่ได้เป็นการสอดคล้องกับปรากฏทางสังคมและวัฒนธรรมตะวันออก ความเข้าใจดังกล่าวมิใช่ไม่เป็นการถูกต้องอันนักทฤษฎีไม่ได้ศึกษาทำความเข้าใจกับแนวคิดของสังคม ตะวันออก โดยเฉพาะแนวคิดลัทธิขงจื๊อที่สืบทอดกันมา ซึ่งมีลักษณะของความเป็นสากลในแนวคิดธรรม ชาติ ปรัชญา เปี่ยมสมบูรณ์ (2585) ได้วิเคราะห์หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ในการมองธรรม ชาติของมนุษย์ บนหลักการ "ความเสมอภาค" และสรุปออกมาได้ 6 ข้อ กล่าวคือ

1. มนุษย์ทุกคนมีคุณสมบัติที่ร่วมกัน แต่ทุกคนย่อมมีเหตุผล มีความรู้สึก มีความเห็น ใจ รับรู้เรื่องความทุกข์โศกและปัญหาของผู้อื่น มนุษย์ไม่ใช่เป็นเครื่องจักร หากแต่เป็นมนุษย์ที่มี ชีวิต จิตใจ และมีเจตจำนงเสรีอิสระ
2. พระพุทธเจ้าทรงว่า มนุษย์เกิดมาเหมือนกันหมด ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนตาย ทุกคนอยู่ในกฎแห่งกฎสงสารเดียวกันหมด
3. พระพุทธเจ้าปฏิเสธความแบ่งชนชั้นก่อนอ้างชัดเจน มนุษย์อาจจะแตกต่างกันตรงที่ พฤติกรรมทางกายภาพหรืออิมภาพ แต่อำนาจในแง่ของความป็นมนุษย์แล้ว ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน มี ฐานะ มีตำแหน่งอะไรก็ตาม ทุกคนมีศักดิ์ศรีเหมือนกันหมด มนุษย์ทุกคนล้วนได้รับการปฏิบัติ อย่างเท่าเทียม
4. พระพุทธเจ้าทรงว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาก็ย่อมจะต้องได้รับการตอบสนองเท่า เทียมกันในด้านความต้องการพื้นฐาน และมนุษย์ทุกคนย่อมมีโอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาตน เองอย่างมีอิสระ

5. ข้อสุดท้ายที่ฉันค้นพบที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกันในความหมายที่ว่า ทุกคนมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นั่นคือความรักที่ไม่มีชนชั้น

ภราดรภาพ (Brotherhood)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมาย “ภราดรภาพ” ไว้ว่า คือ ความเป็นฉันพี่น้อง

ขุนประเสริฐสุภณาดรา (2477) กล่าวถึงความคิดรวบยอดของ “ภราดรภาพ” ว่า เมื่อมนุษย์เกิดมาเพื่ออยู่ร่วมกันแล้ว จำต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการระงับดับทุกข์ สงเคราะห์ สุข หรือช่วยแรงกรรมต่าง ๆ เป็นต้น การระงับดับทุกข์ไว้หมดไปหรือสงเคราะห์สุขให้เกิดขึ้นนี้ อาจจะเป็นโดยทางอ้อมบ้าง ทางตรงบ้าง มากบ้าง น้อยบ้าง ไม่จำเป็นว่าจะต้องทำอย่างช่วยเหลือโดยใช้ตอบแทนกันเป็นทำนองแลกเปลี่ยนทุกครั้งคราว ข้ามีความทุกข์ขึ้นที่ผู้ใด เมื่อใด ก็ถือเอาทุกข์ร้อนนั้นเป็นเกณฑ์สำหรับช่วยเหลือกัน เช่น ในครอบครัวบิดามารดาช่วยบุตรเมื่อบุตรยังเป็นทารกอยู่ แต่เมื่อเติบโตขึ้นบุตรกลับต้องช่วยบิดามารดาผู้แก่เฒ่า หรือถ้ามีทุกข์ภัย อิศภัย ภัยพิบัติขึ้นในเมืองใด ประเทศใด มนุษย์ย่อมเสียสละสิ่งของเงินทองไปบริจาคแก่ผู้ประสบภัย และรัฐบาลก็จำเป็นต้องช่วยเหลือราษฎร เช่น เดียวกันราษฎรต้องช่วยเหลือรัฐบาล เช่น รัฐบาลแจกอาหาร ในเวลารายราษฎรขาดแคลนอาหาร หรือแจกพันธุ์ข้าวให้ชาวนาเขาไปทำพันธุ์ หรือราษฎรช่วยปราบกบฏจลาจล เป็นต้น

1.3 วิวัฒนาการของสิทธิมนุษยชน

แนวความคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนซึ่งแต่เดิมถือว่าเป็นเรื่องภายในรัฐใดรัฐหนึ่งโดยเฉพาะนั้น ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อหาทางคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้ดีขึ้น

เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้มีการจัดทำปฏิสนธิบัตรชาติขึ้น ในภคิกานี้ไม่ได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้โดยตรง แต่สนธิบัตรชาติก็ได้ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนหลายประการด้วยกัน เช่น การคุ้มครองชนกลุ่มน้อย นอกจากนี้สนธิบัตรชาติยังได้จัดตั้งกรรมการเกี่ยวกับทาสขึ้นเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับการมีทาสในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในทวีปอาฟริกาในปี ค.ศ. 1922 ได้มีการทำอนุสัญญาต่อต้านการมีทาส ยกเลิกการมีทาสในเขตแดนของรัฐภาคีโดยสิ้นเชิง (กุลพล พอรัน, 2537 : 30)

เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้คนจำนวนไม่น้อยมีความเชื่อว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่ง ที่จะก่อให้เกิดสันติภาพ และความเจริญก้าวหน้าขึ้นในสังคมระหว่างประเทศ

การที่รัฐมีพันธะในการดูแลคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพของพลเมืองตนแต่เพียงส่วนเดียวย่อมไม่เป็นการเพียงพอ จำต้องมีการกระทำความร่วมมือกันระหว่างประเทศเพื่อขอให้การคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ควรมีมาตรฐานร่วมกันต่อให้การส่งเสริมและการเคารพในสิทธิมนุษยชน และอิสรภาพสำหรับบุคคลโดยไม่เลือกปฏิบัติ แม้จะมีความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา

เมื่อมีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นแล้ว เจ้าหน้าที่องค์การฯ ก็เร่งรีบดำเนินการตามหน้าที่ที่ระบุไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ คือ การส่งเสริมความเคารพและรักษาไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชนโดยสากลและถือจำเป็นเรื่องรีบด่วน ต่อมาได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (The Commission on Human Rights) ขึ้น เพื่อจัดทำร่างเอกสารเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนสำหรับให้สหประชาชาติใช้ (พุทธ พ.ศ. 2527 : 33-41)

คณะกรรมการได้จัดทำร่างที่ออกต้น "บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิ" (Bill of Rights) ให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา โดยองค์การฯ จะตั้งชื่ออย่างเป็นทางการอื่นใหม่ว่า บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิระหว่างประเทศ (International Bill of Human Rights) ซึ่งประกอบไปด้วยเอกสารดังนี้ (นพนิธิ สุริยะ, 2537 : 58-68)

1. การประกาศหลักการต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน (The Declaration of Human Rights)
2. ความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกลไกเพื่ออนุวัติการ (The Covenant of Human Rights)

การประกาศหลักการต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

สมัชชาสหประชาชาติได้มีมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 โดยมุ่งหมายที่จะให้เป็นมาตรฐานร่วมกันเพื่อขอความสำเร็จสำหรับประชาชนและประชาชาติทั้งมวล ด้วยจุดประสงค์ที่จะให้ปัจเจกบุคคลทุกผู้ทุกคนและองค์การทางสังคมทุกหน่วย โดยการระลึกถึงเสมอ ๆ ถึงปฏิญญานี้ พยายามส่งเสริมและให้การศึกษเพื่อส่งเสริมการเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ และด้วยมาตรการที่เจริญก้าวหน้าไปข้างหน้า ทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและการถือปฏิบัติต่อสิทธิเหล่านี้ในอย่างสากลและได้ผล ทั้งในหมู่ประชาชนและรัฐสมาชิกเอง และในหมู่ประชาชนแห่งดินแดนที่อยู่ภายใต้ดูแลของรัฐบาลสมาชิกดังกล่าว

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ประกอบด้วย คำปรารภ และเนื้อความอีก 30 ข้อ กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานสำหรับชายและหญิงทุกคนทุกแห่งในโลกโดยไม่มี การเลือกปฏิบัติ

ข้อ 1 กล่าวถึงปรัชญา ซึ่งปฏิญญาอิงอยู่ความว่า

“มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาอิสระเท่าเทียมกันทั้งศักดิ์ศรีและสิทธิทุกคน ได้รับการประ สิทธิประสาทเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยดี”

ข้อ 2 วางแนว หลักการพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกันและการไม่เลือกปฏิบัติใน ส่วนที่เกี่ยวกับการอุปโภคสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดห้ามการ

“จำแนกความแตกต่างในเรื่องใด ๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา และความ เห็นทางการเมือง หรือทางอื่นใด ชาติหรือสังคมอันเป็นที่มาเดิม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ใด”

ข้อ 3 กล่าวถึงเนื้อหาแห่งสิทธิโดยเริ่มต้นจาก “สิทธิในการดำรงชีวิต ในเสรีธรรมและ ในความมั่นคงแห่งร่างกาย” สิ่งเหล่านี้นับเป็นสิทธิซึ่งมีความสำคัญต่อการอุปโภคสิทธิอื่น ๆ ทั้ง หมด ข้อ 3 นี้ ถือได้ว่าเป็นเสาหลักแห่งสิทธิขั้นแรกในปฏิญญา ทั้งนี้โดยพิจารณาจากข้อ 4 ถึงข้อ 21 จะพบว่าได้ครอบคลุมนัยแห่งสิทธิต่าง ๆ ในแง่ของสิทธิทางแพ่งและทางการเมือง โดยพอจะ แยกสรุปได้ดังนี้ คือ

- เสรีภาพจากการถูกบังคับให้เป็นทาสหรือภาวะจำยอมใด ๆ
- เสรีภาพจากการถูกทรมานหรือได้รับการประทุษร้ายหรือการลงทัณฑ์ ซึ่งทารุณโหด ร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือหยาบคาย
- สิทธิที่จะได้รับว่าเป็นบุคคลในกฎหมายไม่ว่า ณ ที่ใด
- สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างได้ผล
- เสรีภาพจากการถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศโดยพลการ
- สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ
- สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย
- เสรีภาพจากการแทรกสอดโดยพลการในถึงส่วนตัว ครอบครัว เคหสถาน หรือ การส่งข่าวสาร
- เสรีภาพในการย้ายที่อยู่และในการเลือกที่อยู่
- สิทธิในที่พักพิง
- สิทธิในการถือสัญชาติ
- สิทธิที่จะสมรสและสร้างครอบครัว
- สิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สิน

- เสรีภาพในความคิด มโนธรรม และศาสนา
- เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก
- สิทธิในการชุมนุมและการสมาคมโดยสงบ
- สิทธิที่จะเข้าร่วมในการปกครองแห่งประเทศตน และการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมกัน

ในบริการสาธารณะในประเทศของตน

ข้อ 22 ซึ่งถือได้ว่าเป็นเสาหลักแห่งสิทธิขั้นที่ 2 ได้กล่าวแนะนำสิทธิในแนวต่างจากที่บุคคลคุ้นเคยกัน คือได้แนะนำถึงสิ่งที่เรียกว่า “สิทธิในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม” ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่ทุก ๆ คนมีในฐานะสมาชิกของสังคม

การบัญญัติสิทธิดังกล่าวระบุไว้ชัดว่า สิทธิเหล่านี้มีความจำเป็นสำหรับเกียรติภูมิของมนุษยชาติ ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพของคนเราซึ่งจะต้องเป็นไปโดยเสรี ปราศจากเครื่องกีดกัน และการที่จะลุถึงไปสู่เป้าหมายใต้นั้นก็ต้องอาศัยความอุตสาหกรรมของแต่ละประเทศ ตลอดจนความร่วมมือกันระหว่างประเทศด้วย อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้มีที่จะยอมรับความจริงว่า การที่จะทำให้เกิดผลจริงจกนั้นยังมีข้อจำกัดในเรื่องทรัพยากรของแต่ละรัฐอยู่เช่นกัน

สำหรับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในข้อ 22 ถึง 27 นั้น พอจะสรุปได้ดังนี้

- สิทธิในด้านการประกันสังคม
- สิทธิที่จะทำงาน
- สิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนเท่ากันสำหรับการทำงานที่เท่ากัน
- สิทธิที่จะได้พักผ่อน และมีเวลาว่าง
- สิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับสุขภาพและสวัสดิภาพ
- สิทธิที่จะได้รับการศึกษา
- สิทธิที่จะใช้ชีวิตทางด้านวัฒนธรรมในประชาคมอย่างเสรี

ข้อ 28 ถึง 30 เป็นบทสรุป ซึ่งรับรองว่าบุคคลชอบที่จะได้รับประโยชน์จากระเบียบสังคมและระหว่างประเทศ อันจะอำนวยให้การใช้สิทธิและเสรีภาพ ตามที่ระบุไว้ในปฏิญญานี้ทำได้ อย่างเต็มที่ และยังได้ยืนยันถึงหน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งปัจเจกบุคคลมีต่อประชาคมของตน

ท้ายที่สุด ข้อ 30 ได้กล่าวปรามมิให้รัฐ กลุ่มชน หรือบุคคลใดอ้างสิทธิให้ปฏิบัติเพื่อที่จะประกอบกิจกรรม หรือกระทำการใด ๆ อันมุ่งต่อการทำลายสิทธิและเสรีภาพใด ๆ ที่ระบุในปฏิญญานี้

นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1948 เป็นต้นมา บทบัญญัติตามปฏิญญานี้ก็กลายเป็นพื้นฐานแห่งความอุตสาหกรรมระดับชาติและระดับประเทศ ในอันที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นยังมีอิทธิพลต่อสนธิสัญญาทั้งทวีภาคีและพหุภาคี ตลอดจนเป็นแกนกลางของรัฐธรรมนูญประเทศต่าง ๆ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ จึงมีฐานะเป็นทั้งมวลแห่งการประพุดติและเป็นไม้วิเศษระดับการเคารพและการรับรู้ มาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากล

ความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกลไกเพื่ออนุวัติการ

1. ความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน
2. กลไกเพื่ออนุวัติการ

1. ความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน

สมัชชาสหประชาชาติได้มีมติเมื่อปี ค.ศ. 1952 ในการประชุมครั้งที่ 8 ให้ร่างตราสารสิทธิมนุษยชนขึ้น 2 ฉบับ โดยให้ชื่อว่า กติกา (Covenant) ฉบับหนึ่ง ว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมือง อีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กติกาทั้งสองฉบับผ่านการยอมรับโดยสมัชชาเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1966 และได้เปิดให้มีการลงนามตั้งแต่นั้นมา ใช้เวลา 10 ปี จึงได้สมาชิกประเทศจำนวนเพียงพอกับความต้องการ เพื่อให้สัตยาบันหรือภาคยานุวัติ

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีผลบังคับเมื่อวันที่ 3 มกราคม ค.ศ. 1976 ในขณะที่กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมืองการเมืองและพิธีสารเลือกรับ (Optional Protocol) มีผลบังคับพร้อมกันเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 1976

2. กลไกเพื่ออนุวัติการ

มาตรการเพื่ออนุวัติการนั้น กติกาทั้งสองฉบับได้บัญญัติให้มี ระบบการรายงานเป็นระยะ ซึ่งถือว่าเป็นมาตรการระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐภาคีจะต้องยึดถือปฏิบัติ ภายใต้กรณีดังกล่าว รัฐภาคีมีพันธกรณีทางกฎหมายที่จะต้องรายงานว่าตนได้ดำเนินงานไปตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ในกติกา ภายในประเทศของตนมากน้อยเพียงใด

อนึ่ง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมืองยังได้จัดตั้ง “ระบบการร้องเรียนระหว่างรัฐภาคี” กล่าวหาว่ารัฐด้วยกันไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ตามที่ได้บัญญัติไว้ในกติกา

นอกจากนี้ พิธีสารเลือกรับยังเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลร้องทุกข์ได้ว่า ตนถูกละเมิดสิทธิ โดยต้องดำเนินวิธีการตามที่พิธีสารได้บัญญัติไว้

องค์การหลักซึ่งมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมืองคือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (The human rights committee)

ส่วนรายงานของรัฐภาคี ภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วย เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนั้น ถูกตรวจสอบโดย “คณะทำงานของผู้ชำนาญการรัฐบาล” (Working group of governmental experts)

ในปัจจุบันมีความเคลื่อนไหวทั้งในระหว่างประเทศและภายในประเทศที่จะเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากสิทธิและเสรีภาพที่รู้จักกันมาแต่ดั้งเดิม วิทิต มัธตา

ภรณ์ (2535) กล่าวไว้ว่า “...สิทธิมนุษยชนนั้น มิได้เป็นสิทธิที่อยู่นิ่งเฉย แต่มีลักษณะวิวัฒนาการ (Evolutionary) ...” รัฐภาคีในองค์การสหประชาชาติ มีการเสนอให้มีการรับรองสิทธิดังกล่าว เช่น สิทธิที่จะมีสันติภาพ (Right to peace) สิทธิที่จะมีการพัฒนา (Right to development) สิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to a healthy environment) สิทธิในการเป็นเจ้าของสมบัติอันร่วมกันของมนุษยชาติ (Right to common heritage of man kind) ในทางระหว่างประเทศเรียกสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ว่า “สิทธิมนุษยชนรุ่นที่สาม” (The third generation of human rights) ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขแห่งความอยู่รอดของมนุษยชาติ (Condition of survival of mankind) (วราพงษ์ วิศรุทพิชญ์, 2538 : 53)

กล่าวโดยสรุปได้ว่าสิทธิมนุษยชนมีวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา สามารถแบ่งได้เป็น 3 รุ่น (generation) กล่าวคือ

1. สิทธิมนุษยชนรุ่นที่หนึ่ง (The first generation of human rights) ได้แก่บรรดา “สิทธิในเสรีภาพ” (Right to liberty) ซึ่งเป็นสิทธิของปัจเจกชนที่จะเรียกร้องให้รัฐละเว้นจากการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการใช้เสรีภาพของตน

2. สิทธิมนุษยชนรุ่นที่สอง (The second generation of human rights) ได้แก่ บรรดา “สิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจ” (Social and Economic Rights) ซึ่งเป็นสิทธิของปัจเจกชนที่จะเรียกร้องให้รัฐกระทำกรต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์แก่ตน อันได้แก่ สิทธิในการทำงาน สิทธิในการศึกษา สิทธิที่จะได้รับการประกันความเสี่ยงทางสังคม สิทธิที่จะได้รับการเลี้ยงดูยามชรภาพ สิทธิที่จะมีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ

3. สิทธิมนุษยชนรุ่นที่สาม (The third generation of human rights) ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขแห่งความอยู่รอดของมนุษยชาติ ได้แก่ สิทธิที่จะมีสันติภาพ (Right to peace) สิทธิที่จะมีการพัฒนา (Right to development) สิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to a healthy environment) สิทธิในการเป็นเจ้าของสมบัติอันร่วมกันของมนุษยชาติ (Right to the common heritage of mankind) สิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง (Right to self determination) เป็นต้น (Yocef Bouandel, 1997 : 47-47)

อย่างไรก็ตามทั่วโลกในการให้การรับรองสิทธิมนุษยชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค อันเป็นผลประโยชน์ของพลเมืองในแต่ละประเทศ ย่อมมีความแตกต่างกันออกไปภายใต้เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ซึ่งทำให้ในแต่ละประเทศไม่อาจจะให้การรับรองได้ในระดับที่เหมือนกัน ในเวลาเดียวกันได้

ตอนที่ 2 สิทธิมนุษยชนด้านการศึกษา

2.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษา

สิทธิทางการศึกษา (Educational Rights)

อนุประสิทธิสุทธมาตรา (2477) กล่าวถึงความคิดรวบยอด (concept) “สิทธิทางการศึกษา” ไว้ว่า การศึกษาคือเครื่องมือที่คนให้มนุษย์เจริญกฎหมายย่อมส่งเสริมความเจริญของมนุษย์ ถ้ากฎหมายจำกัดมิให้มนุษย์มีสิทธิในการศึกษาเท่ากับกฎหมายไม่ได้สร้างขึ้นไว้เพื่อความเจริญของประเทศ แต่การศึกษานั้นมีหลายแผนกหลายอย่าง ผู้ใดจะสมัครใจศึกษาวิชาอย่างใดก็ได้ตามชอบใจ ถ้าผู้ใดสามารถฝึกฝนจัดเจนได้แทบทุกวิชา กฎหมายก็ไม่จำกัด แต่รัฐบาลย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิจะบังคับให้บุคคลที่ไม่สนใจในการศึกษาสิ่งใดเลย จำต้องศึกษาไว้บ้าง เพราะเป็นเงื่อนไขที่จะนำมาซึ่งความเจริญของชุมชน หรือเป็นประโยชน์แก่ครอบครัวและตนเอง และการบังคับเช่นนี้เป็นการส่งเสริมการศึกษาเท่าที่จำเป็น เพราะบุคคลที่ไร้การศึกษาย่อมเป็นภัยแก่ตนเองเท่ากับเป็นภัยแก่ผู้อื่น

การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน เป็นการกระทำโดยตรงของรัฐที่จะต้องให้การศึกษากับประชาชนอย่างกว้างขวาง สิปปนนท์ เกตุทัต (2530 : 24) แสดงทรรศนะต่อการจัดการศึกษาว่า หัวใจของการศึกษา มี 3 ประการ คือ

1. คุณภาพ
2. ความสอดคล้อง
3. ความเสมอภาค

Kim Sebaly (Norma Bernstein Tarrow, ed, 1987, 218-221) ได้เรียบเรียงกรอบความคิดสิทธิมนุษยชน ในมิติของการศึกษา ในหนังสือ Human Rights and Education ซึ่งมี 9 ประเด็น ดังนี้

1. สิทธิที่จะได้รับการศึกษาแบบให้เปล่าในการศึกษาภาคบังคับ (The Right to Free and Compulsory Education)
2. สิทธิทางการศึกษาระดับมัธยมในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสม (รวมทั้งวิชาเทคนิคและอาชีวะ) (The Right to Secondary Education in Different Forms (including technical and vocational) by All Appropriate Means

3. สิทธิแห่งความเสมอภาคในการเข้าสู่การศึกษาระดับอุดมศึกษา (The Right to Equal Access to Higher Education)
4. สิทธิในการรู้หนังสือขั้นพื้นฐาน (อ่านออก เขียนได้) (The Right to Acquire Fundamental Literacy)
5. สิทธิที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยมและขนบธรรมเนียมของกลุ่มชน (The Right to Learn the Values and Customs of One's Group)
6. สิทธิที่จะได้รับการแนะนำอาชีพ (The Right to Obtain Vocational Guidance)
7. สิทธิในการเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน (The Right to Learn about Human Right)
8. สิทธิในการเลือกประเภทการศึกษาสำหรับบุตรหลาน (The Right of Parents to Choose the Kind of Education That Will Be Given to Their Children)
9. สิทธิที่จะมีเสรีภาพที่จะคิด มโนธรรม และศาสนา (The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion)

2.2 ความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษา

ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง ได้มีความห่วงใยเกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ว่ารัฐบาลของแต่ละประเทศไม่สามารถให้การคุ้มครองแก่สิทธิของประชาชนในประเทศตนได้อย่างเพียงพอ และจำเป็นจะต้องมีมาตรการระดับสากลไว้เป็นเครื่องประกันอีกด้วย องค์การสันนิบาตชาติได้ริเริ่มความพยายามที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับสากล แต่ในระยะแรกงานของสันนิบาตชาติเกี่ยวเนื่องกับการคุ้มครองชนกลุ่มน้อยเท่านั้น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บรรดาประเทศต่าง ๆ ได้เห็นความจำเป็นที่จะต้องมียุติทางระดับสากลที่มีผลจริงจังเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และบทบัญญัติหลาย ๆ ข้อของกฎบัตรสหประชาชาติได้แสดงให้เห็นความห่วงใยในเรื่องนี้ และในปี ค.ศ. 1948 ได้มีการตั้งคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติขึ้น เพื่อทำหน้าที่ร่างกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่จะวางหลักเกี่ยวกับสิทธิและอิสรภาพต่างๆของมนุษยชนดังกล่าวไว้ในกฎบัตรของสหประชาชาติ และใน ค.ศ. 1948 สมัชชาใหญ่ของสหประชาชาติได้ให้การรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นส่วนแรกของกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน (2540) ได้รวบรวมเอกสารความตกลงระหว่างประเทศขององค์การสหประชาชาติไว้ในหนังสือ "สิทธิมนุษยชน" และผู้วิจัยได้

พิจารณาสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางการศึกษาตามกรอบการวิจัย ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารฉบับต่าง ๆ ดังกล่าว ได้ดังต่อไปนี้

2.2.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights)

ข้อ 26

(1) บุคคลมีสิทธิในการศึกษา การศึกษาจะเป็นสิ่งที่ให้เปล่าโดยไม่คิดมูลค่า, อย่างน้อยที่สุดในชั้นประถมศึกษา และขั้นพื้นฐาน ชั้นประถมศึกษาให้เป็นการศึกษาภาคบังคับขั้นเทคนิค และชั้นประกอบอาชีพเป็นการศึกษาที่จะต้องมีส่วนโดยทั่วไป และขั้นสูงเป็นขั้นที่จะเปิดให้ทุกคนเท่ากันตามความสามารถ

(2) การศึกษาจะมุ่งไปในทางพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่และเพื่อเสริมพลังการเคารพต่อสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐานให้แข็งแรง ทั้งจะมุ่งเสริมความเข้าใจ ชันติและมิตรภาพในระหว่างประชาชาติ กลุ่มเชื้อชาติหรือกลุ่มศาสนา และจะมุ่งขยายกิจกรรมของสหประชาชาติเพื่อการธำรงสันติภาพ

(3) ผู้ปกครองมีสิทธิก่อนผู้อื่นที่จะเลือกชนิดของการศึกษาสำหรับบุตรหลานของตน...

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ไม่ใช่กฎหมายที่บังคับให้รัฐบาลประเทศต่าง ๆ ปฏิบัติตาม และไม่สามารถจะลงโทษประเทศที่ไม่ปฏิบัติตาม ด้วยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นเพียงคำประกาศร่วมกันของประเทศต่าง ๆ เป็นการแสดงถึงความเห็นร่วมกันและความเชื่อในสิ่งเดียวกัน แต่ความที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นผลของความเห็นชอบร่วมกันของหลายประเทศ จึงเป็นสิ่งที่ถือกันว่ามีค่านิยมหรือศีลธรรม และเป็นเอกสารที่สามารถนำมาใช้อ้างในคดีหรือกรณีต่าง ๆ ได้ ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ และหากประเทศใดประเทศหนึ่งละเมิดสิทธิมนุษยชน ประเทศอื่น ๆ ก็สามารถแสดงความไม่เห็นชอบด้วยการประณามหรือไม่ให้การยอมรับนับถือ ซึ่งก็อาจจะถือได้ว่าเป็นการลงโทษแบบหนึ่ง

2.2.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights)

ข้อ 18

1. บุคคลย่อมมีสิทธิในเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาหรือความเชื่อถือและเสรีภาพในการประกาศศาสนาหรือความเชื่อถือ

ของตนในการสักการบูชา การปฏิบัติการประกอบพิธีกรรมและการ
เผยแผ่ศาสนาไม่ว่าจะโดยลำพังตนเอง หรือในประชาคมร่วมกับ
ผู้อื่น และไม่ว่าในที่สาธารณะหรือเป็นการส่วนตัวก็ตาม

2. บุคคลจะถูกบังคับการใดให้เป็นที่เสื่อมเสียแก่เสรีภาพ
ในการนับถือ หรือเลือกศาสนา หรือความเชื่อตามคตินิยมของตน
หาได้ไม่...

4. รัฐบาลซึ่งหลายแห่งกติกาดับนี้ รับที่จะเคารพเสรี
ภาพของบิดามารดาและผู้ปกครองตามกฎหมายในกรณีที่มีในอันที่
จะให้การศึกษาทางศาสนาและศีลธรรมแก่เด็ก ให้เป็นไปตาม
ความเชื่อของตน...

ข้อ 27

ให้รัฐทั้งหลายซึ่งมีชนกลุ่มน้อยทางเผ่าพันธุ์ ภาษา ศาสนาหรือ
ภาษา บุคคลผู้เป็นชนกลุ่มน้อยดังกล่าวจะไม่ถูกปฏิบัติสิทธิในอันที่
จะมีวัฒนธรรมของตนเอง ในอันที่จะนับถือและปฏิบัติพิธีกรรม
ทางศาสนาหรือใช้ภาษาของตนเองภายในชุมชนร่วมกับสมาชิกคน
อื่น ๆ ของชนกลุ่มน้อยด้วยกัน...

2.2.3 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒน ธรรม (International Covenant on Economic Social and Cultural Rights)

ข้อ 13

1. รัฐบาลแห่งกติกาดับนี้รับรองสิทธิของทุกคนในการ
ศึกษา รัฐบาลตกลงว่าการศึกษาจะมุ่งไปในทางพัฒนาบุคลิกภาพ
ของมนุษย์และความรู้สึกในศักดิ์ศรีอย่างเต็มที่ และจะเพิ่มทวี
ความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ทุกฝ่ายตกลง
กันต่อไปอีกว่า การศึกษาจะทำให้ทุกคนเข้าร่วมได้ในสังคมเสรี
อย่างแท้จริง จะส่งเสริมความเข้าใจ ความอดกลั้นและมิตรภาพ
ระหว่างชาติทั้งหลาย และกลุ่มเชื้อชาติ ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่ม
ศาสนาทั้งหมด และสนับสนุนกิจกรรมของสหประชาชาติในการธำรง
ไว้ซึ่งสันติภาพ

2. รัฐบาลแห่งกติกาดับนี้รับรองว่า เพื่อให้สิทธินี้บรรลุ
ผลเป็นความจริงอย่างเต็มที่

(ก) การศึกษาขั้นประถมให้เป็นการศึกษาภาคบังคับ
และจัดให้ทุกคนแบบให้เปล่า

(ข) การศึกษาขั้นมัธยมในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการศึกษามัธยมเทคนิคและอาชีวะ ให้จัดขึ้นโดยทั่วไป และเปิดให้ทุกคนโดยวิธีการที่เหมาะสมทุก ๆ ทาง และเฉพาะอย่างยิ่งโดยการแนะนำที่ก้าวหน้าอันเกี่ยวกับการศึกษาแบบให้เปล่า

(ค) การศึกษาขั้นสูงให้เปิดเท่ากับทุกคน บนพื้นฐานของสติปัญญา โดยวิธีการที่เหมาะสมทุกทาง และเฉพาะอย่างยิ่งโดยการแนะนำที่ก้าวหน้าอันเกี่ยวกับการศึกษาแบบให้เปล่า

(ง) การศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้สนับสนุนหรือเสริมทวีให้เข้มข้นมากที่สุดเท่าที่จะทำได้แก่ ผู้ที่ไม่ได้รับหรือเรียนไม่ครบตามระยะเวลาทั้งหมดของภาคประถมศึกษา

(จ) การพัฒนาระบบโรงเรียนทุกระดับให้ติดตามอย่างเข้มแข็ง ระบบเงินกองทุนวิจัยที่เพียงพอให้ดูแลจัดตั้งขึ้น สภาพทางวัตถุของผู้สอนต้องได้รับการดูแลให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3. รัฐภาคีทั้งหลายแห่งภูมิภาคฉบับนี้รับที่จะเคารพเสรีภาพของบิดามารดาและผู้ปกครอง ตามกฎหมาย ในกรณีที่มี ในการเลือกโรงเรียนสำหรับเด็ก ๆ นอกเหนือไปจากที่ได้จัดไว้โดยเจ้าหน้าที่ทางการ ซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาขั้นต่ำที่ได้กำหนดและรับรองโดยรัฐและเพื่อประกันการศึกษาทางศาสนาและศีลธรรมของเด็ก ๆ ตามที่ตนเชื่อถือ

4. ภายใต้บังคับการปฏิบัติตามหลักการที่กำหนดไว้ในวรรค 1 ของข้อนี้โดยตลอดและต่อข้อกำหนดว่าการศึกษาซึ่งจัดในสถาบันจะต้องดำเนินการตามมาตรฐานขั้นต่ำเช่นที่อาจบัญญัติไว้โดยรัฐ ข้อความไม่ว่าส่วนของข้อนี้จะแปลไปในทางก้าวท้าวเสรีภาพของปัจเจกชนหรือองค์กรที่จะจัดตั้งหรือดำเนินการศึกษาของสถาบันไม่ได้...

2.2.4 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child)

สหประชาชาติได้ประกาศในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่าเด็กมีสิทธิที่จะได้รับการดูแล และการช่วยเหลือเป็นพิเศษในด้านการศึกษา อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ปรากฏสาระสำคัญที่เกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษา ในอนุสัญญา ข้อ 28 และ 29 กล่าวคือ

ข้อ 28

1. รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่จะได้รับการศึกษา และเพื่อให้สิทธินี้บังเกิดผลตามลำดับ และบนพื้นฐานของโอกาสที่เท่าเทียมกัน รัฐภาคีจะ

ก) จัดการศึกษาในระดับประถมเป็นภาคบังคับที่เด็กทุกคนสามารถเรียนได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

ข) สนับสนุนการพัฒนาของการศึกษาระดับมัธยมในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ จัดการศึกษาให้แพร่หลายและเปิดกว้างแก่เด็กทุกคน และดำเนินมาตรการที่เหมาะสม เช่น การนำมากใช้ซึ่งการศึกษาแบบให้เปล่า และการเสนอให้ความช่วยเหลือทางการเงินในกรณีที่เหมาะสม

ค) ทำให้การศึกษาในระดับสูงเปิดกว้างแก่ทุกคนบนพื้นฐานของความสามารถ โดยทุกวิธีการที่เหมาะสม

ง) ทำให้ข้อมูลข่าวสาร และการแนะนำทางการศึกษาและอาชีพ เป็นที่แพร่หลาย และเปิดกว้างแก่เด็กทุกคน

จ) ดำเนินมาตรการเพื่อสนับสนุนการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ และลดอัตราการออกจากโรงเรียนกลางคัน

2. รัฐภาคีจะดำเนินมาตรการที่เหมาะสมที่จะประกันว่าระเบียบวินัยของโรงเรียนได้กำหนดขึ้นในลักษณะที่สอดคล้องกับศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเด็กและสอดคล้องกับอนุสัญญา

3. รัฐภาคีจะส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อที่จะเกื้อกูลต่อการขจัดความเขลาและการไม่รู้หนังสือทั่วโลก และเอื้ออำนวยให้ได้รับความรู้ทางวิชาการและทางเทคนิค และวิธีการสอนสมัยใหม่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ความต้องการของประเทศกำลังพัฒนาจะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ

ข้อ 29

1. รัฐภาคีตกลงว่า การศึกษาของเด็กจะมุ่งไปสู่

ก) การพัฒนาบุคลิกภาพ ความสามารถพิเศษ และความสามารถทางด้านร่างกายและจิตใจของเด็ก ให้เต็มศักยภาพของเด็กแต่ละคน

ข) การพัฒนาความเคารพต่อสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานและต่อหลักการที่วางไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ

ค) การพัฒนาความเคารพต่อปิตามารดาของเด็ก
เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาษา และค่านิยมของเด็กนั่นเอง และ
ต่อค่านิยมของชาติที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ และต่อค่านิยมของชาติอื่น
กำเนิดของเขา และต่ออารยธรรมอื่นๆ ที่แตกต่างไปจากของเขา
เอง

ง) การเตรียมเด็กให้มีชีวิตที่มีความรับผิดชอบใน
สังคมที่เสรีด้วยจิตสำนึกแห่งความเข้าใจกัน สันติภาพ ความอด
กลั้น ความเสมอภาคทางเพศ และมีศรัทธาในหมู่มวลมนุษยชนทุก
กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนชาติ กลุ่มศาสนา ตลอดจนในหมู่คนพื้น
เมืองดั้งเดิม

จ) การพัฒนาความเคารพต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรม
ชาติ

2. ไม่มีความชอบใดในข้อนี้หรือในข้อ 28 ที่จะได้รับการ
ตีความให้เป็นการก้าวท้าวเสรีภาพของบุคคลและองค์กร ในการ
จัดตั้งและอำนาจการสถาปนาทางการศึกษา แต่ทั้งนี้จะต้องเคารพ
ต่อหลักการที่ระบุไว้ในวรรค 1 ของข้อนี้เสมอ และต่อเงื่อนไขที่ว่า
การศึกษาที่ให้ในสถานบันเหล่านั้นต้องเป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำที่
รัฐได้วางไว้ ...

2.2.5 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา (Declaration on the Rights to Development)

ปฏิญญานี้รับรองโดยสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2529

คำปรารภ

สมัชชาใหญ่

ยอมรับ ว่า การพัฒนา คือ กระบวนการรอบด้านทั้งทาง
เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งมีความสม่ำเสมอ ใน
การมุ่งยกระดับความผาสุกของประชากรทั้งมวลและปัจเจกชนทั้ง
มวล บนพื้นฐานที่พวกเขามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น เสรี และมี
ความหมายในการพัฒนา รวมทั้งในการกระจายอย่างเป็นธรรม
แห่งผลประโยชน์จากการพัฒนา...

ข้อ 1

1. สิทธิในการพัฒนา เป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งซึ่งไม่
อาจพรากไอน ซึ่งโดยอาศัยเหตุนี้ คนทุกคนและประชาชนทั้งมวล

จึงชอบที่จะเข้าร่วมมิชชันนารีและชอบจะได้รับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง อันจะทำให้สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานทั้งหมด เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างเต็มเปี่ยม...

ข้อ 8 ...

2. รัฐทั้งหมด ควรสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกด้าน ในฐานะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา และในการให้เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างเต็มเปี่ยม ในสิทธิมนุษยชนทั้งหมด...

2.2.6 ปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ (The Vienna Declaration and Programme of Action)

ปฏิญญารับรองเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1993 ในการประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

จ. การให้การศึกษาด้านสิทธิมนุษยชน

78. ที่ประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนพิจารณาว่า การให้การศึกษาด้านสิทธิมนุษยชน การฝึกอบรมและการให้ข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ เป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมและการบรรลุถึงความสัมพันธ์ที่มั่นคง และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่ประชาคมทั้งหลาย เป็นการส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกัน ชั้นดีธรรมและสันติภาพ

79. รัฐทั้งหลายควรพยายามกำจัดความไม่รู้หนังสือ และควรวางแผนทางการศึกษาไปสู่การพัฒนาอย่างเต็มที่ต่อบุคคลสภาพของมนุษย์ และเพื่อสร้างความเข้มแข็งต่อความเคารพสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ที่ประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเรียกร้องให้รัฐทั้งหลายและสถาบันต่างๆ รวมเอาเรื่องสิทธิมนุษยชน กฎหมายด้านมนุษยธรรม ประชาธิปไตยและหลักนิติธรรม เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทั้งหมด ทั้งที่ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

80. ดังที่ระบุไว้ในตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และระดับภูมิภาค การให้การศึกษาด้านสิทธิมนุษยชนควรรวมถึงเรื่องสันติภาพ ประชาธิปไตย การพัฒนาและความยุติธรรมทางสังคม เพื่อที่จะบรรลุถึงความเข้าใจและการสำนึกร่วมกัน พร้อม

กับความคิดที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งในพันธกรณีที่เป็นสากลต่อ สิทธิมนุษยชน

81. โดยคำนึงถึงแผนปฏิบัติการโลกทางการศึกษาว่าด้วย สิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย ซึ่งได้รับรองเมื่อเดือนมีนาคม 1993 ในการประชุมสมการะหว่างประเทศว่าด้วยการศึกษาเพื่อสิทธิ มนุษยชนและประชาธิปไตย ขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และ วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติและกลไกสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ ที่ ประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเสนอแนะให้รัฐทั้งหลาย พัฒนาโครงการและแผนการเฉพาะ สำหรับยืนยันการให้การศึกษา ด้านสิทธิมนุษยชนที่กว้างขวางและการเผยแพร่ข้อมูลสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใส่ใจต่อความจำเป็นเรื่องสิทธิมนุษยชนของ ผู้หญิง ...

ตอนที่ 3 สิทธิทางการศึกษาตามกรอบการวิจัย

3.1 สิทธิที่จะได้รับการศึกษาแบบให้เปล่าในการศึกษาระดับ

เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่าการศึกษาเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง (John lowe, 1982 : 38 แปลโดย กรมการศึกษานอกโรงเรียน) การศึกษาเป็นสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่สนใจจะ ศึกษาอะไร และอย่างไรก็ได้ การศึกษาเป็นเครื่องมือที่พัฒนามนุษย์เพื่อมนุษย์จะได้เป็นส่วนสำคัญ ในการพัฒนาสังคม ชาติ และโลกต่อไป การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและ สังคมโดยตรง เป็นสิ่งจำเป็นที่บุคคลจะต้องได้รับการศึกษาเพื่อตนเองและเพื่อสังคมซึ่ง “รัฐย่อมมี สิทธิที่จะบังคับให้บุคคลที่ไม่สนใจในการศึกษาใดเลยต้องศึกษาไว้บ้าง การบังคับเช่นนี้เป็นการส่งเสริมการศึกษาเท่าที่จำเป็น เพราะบุคคลที่ไร้การศึกษาย่อมเป็นภัยต่อตนเองเท่ากับเป็นภัยแก่ผู้ อื่น” (ขุนประเสริฐสุภมาตรา, 2477)

สุมน อมรวิวัฒน์ (2530 : 18) ได้ให้ความคิดรวบยอด (concept) ของ “การศึกษา ภาคบังคับ” ว่า คือ การจัดการศึกษาโดยมีกฎหมายบังคับให้เข้าเรียนในระบบโรงเรียน ถ้าเรียนที่ อื่นไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ จะต้องเข้าเรียนในระบบโรงเรียนตามในช่วงอายุที่กำหนดให้ แล้วจะ ต้องเป็นการศึกษาให้เปล่า และโดยอ้อมเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องเป็นผู้จัดให้ทั้งหมด ถ้าประชาชน ทั่วไปไม่เข้าเรียนตามที่บังคับแล้วจะต้องมีการลงโทษ การลงโทษนั้นจะต้องลงโทษเฉพาะประชาชน แต่ถ้ารัฐไม่สามารถจะจัดการศึกษาภาคบังคับได้อย่างทั่วถึงจะไม่มีโทษ

นิติ เอียวศรีวงศ์ (2532 : 149-150) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกาขยายการศึกษาภาคบังคับว่าน่าจะมีส่วนปรับปรุงชีวิตของผู้เรียนให้ดีขึ้น ซึ่งน่าจะมีความหมายอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. ทำให้โอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น
2. ทำให้มีโอกาสนในการต่อรองทางการเมืองมากขึ้น

สิปปนนท์ เกตุทัต และคณะ (2539 : 9-10) แสดงทรรศนะต่อการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า เด็กและเยาวชนไทยทุกคนต้องเข้าถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึง การศึกษาที่ช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพและคุณลักษณะที่ดำรงไว้ด้วยความเป็นไทย เสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ความภูมิใจในถิ่นที่อยู่ รวมทั้งเป็นการศึกษาที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ใหม่ได้จากแหล่งความรู้ต่างๆ เป็นการศึกษาเพื่อการบุคคลให้มีทักษะอาชีพ สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ และมีพื้นฐานพอที่จะเข้าใจสังคม ประเทศเพื่อนบ้านและประชาคมโลก

โดยที่การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของปวงชน จึงเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของรัฐ ที่จะต้องให้การศึกษามีคุณภาพแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ทั้งเชิง และเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม ยังมีองค์กรอื่นๆ อีกที่มีบทบาทในการจัดการศึกษา อาทิ องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ สถาบันศาสนา ชุมชน และสื่อมวลชน รัฐต้องระดมสรรพกำลัง และประสานความร่วมมือกับองค์กรเหล่านี้ เพื่อให้สามารถจัดบริการการศึกษา เข้าถึงประชาชนทั้งหมด และบรรลุเจตนารมณ์ในการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สหประชาชาติได้ประกาศในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่า เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการดูแล และการช่วยเหลือเป็นพิเศษ

ตามที่ได้ระบุในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็กนั้น เด็กโดยเหตุที่ยังไม่เติบโตเต็มที่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ จึงต้องการการพิทักษ์และการดูแลเป็นพิเศษ รวมถึงการคุ้มครองทางกฎหมายที่เหมาะสมทั้งก่อนและหลังการเกิด “ประเทศทั้งปวงในโลกมีเด็กที่ดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะยากลำบากอย่างยิ่ง และเขาเหล่านั้นจำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษ” (อารัมภบทในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก อ้างถึงใน กุศล พลวัน, 2538 : 236)

การศึกษาทุกวันนี้ ส่วนใหญ่มุ่งเน้นสำหรับผู้มีโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นคนชั้นกลางถึงสูง โดยเฉพาะในเขตเมืองหรือชุมชนที่เจริญแล้ว ซึ่งนับว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ในขณะที่กลุ่มผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบากทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งขาดแคลนในด้านต่างๆ เช่น ทุนทรัพย์ สิ่งอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการพัฒนาทางสติปัญญา สภาวะทางกายและจิตใจที่ไม่เอื้ออำนวยแก่กลุ่มที่มีโอกาส นอกจากนี้กลุ่มผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบากยังต้องเผชิญกับ

ปัญหาการไม่ยอมรับของสังคม ผู้ที่มีบทบาทรับผิดชอบไม่ให้การเอาใจใส่เท่าที่ควร ทั้งยังไม่ปรากฏว่ามีสถาบันใดที่ไม่ให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษา แก่กลุ่มผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก อย่างจริงจังทั่วถึง ทำให้กลุ่มผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก โดยเฉพาะเด็กซึ่งมีจำนวนไม่น้อยไม่ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเท่าที่ควร (ไพฑูริย์ อินธรัตน์, 2536 : 9)

การศึกษามาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ในระดับหนึ่ง เป็นสิทธิของชนชาวไทยทุกคนที่จะได้รับโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือทุกคนต้องมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในระดับนี้อย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องพิจารณาถึงกลุ่มเด็กที่อยู่ในสภาพต้อโอกาส ในสถานภาพต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งจะขอล่าอ้างอิงโดยใช้คำว่า “เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก” ตามศัพท์บัญญัติขององค์การยูนิเซฟ (UNICEF)

เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก (Children in Especially Difficult Circumstances)

“เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก” เป็นวลีที่ดัดขึ้นโดยยูนิเซฟ (UNICEF) และใช้กันแพร่หลายทั่วไป เด็กกลุ่มนี้ประสบปัญหาในรูปแบบที่หลากหลายกันออกไป แต่มีลักษณะร่วมของปัญหาบางประการที่เหมือนกันคือ ปัญหาคุณภาพชีวิต และโอกาสทางการศึกษา

สายสุรี จุติกุล (2538 : 18) ได้แสดงภาพของ “เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก” ไว้ว่าวลีนี้มีมักจะทำให้นึกถึง แรงงานเด็ก เด็กเร่ร่อน เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศ เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ เด็กพิการ เด็กในชนกลุ่มน้อย เด็กติดสารระเหยและยาเสพติด เด็กที่ติดเอดส์หรือมีพ่อแม่ที่เป็นเอดส์ และเด็กที่ยากจนเป็นพิเศษ

1. แรงงานเด็ก

คณะกรรมการประชุมเชิงวิชาการเรื่องนโยบายแห่งชาติ แผนและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในประเทศไทย (2539 : 3) ให้ความหมายว่า แรงงานเด็ก หมายถึง เด็กที่ทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นค่าจ้าง ซึ่งเป็นการทำงานบนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบนายจ้าง - ลูกจ้าง

สายสุรี จุติกุล (2538 : 18) ให้ความหมายไว้ว่า แรงงานเด็ก หมายถึง เด็กที่ต้องทำงานและมีรายได้จากแรงงานนั้น ๆ ก่อนถึงวัยอันสมควร

วัยอันสมควร จะเป็นข้อเสนอแนะโดย ILO (International Labour Organization) ซึ่งเคยเสนอว่า ควรจะอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปีบริบูรณ์

เด็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปี แล้วต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพในหลาย ๆ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยก็ยังมีโอกาสทำงานได้ โดยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดโดยกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

เด็กเหล่านี้อาจแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ประเภทที่นายจ้างได้รับอนุญาตถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งกรมสวัสดิการแรงงานสามารถตรวจเช็คได้อย่างสม่ำเสมอ กับกลุ่มเด็กที่ถูกว่าจ้างโดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งกลุ่มหลังนี้จะมีปัญหามาก เพราะไม่มีการควบคุมดูแล

เด็กเหล่านี้จะมีโอกาสถูกเอารัดเปรียบจากนายจ้าง ทั้งด้านแรงงาน ค่าจ้าง สภาพการกินอยู่ และส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสพัฒนาทักษะไปได้อีกในชีวิต จึงเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้นจาก ภาครัฐ ภาคเอกชน และมหาวิทยาลัย

2. เด็กเร่ร่อน

ตามคำนิยามของฝ่ายคุ้มครองสวัสดิภาพ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (อ้างถึงใน นิตยา กัทธิตระพันธ์, 2535 : 1-2) หมายถึงเด็กที่ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัย ไปตามสถานที่ต่าง ๆ ค่าไหนนอนนั้น เช่น ตลาด ที่พักผู้โดยสารรถเมย์ วัด สวนสาธารณะ หรือแม้แต่ที่วางหน้าร้านค้า ช้างอนบน บางคนมีเพียงกางเกงตัวเดียวที่จะให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ขณะนอนหลับในยามค่ำคืน เด็กเร่ร่อนเหล่านี้มีทั้งที่ขาดบิดามารดา ผู้อุปการะเลี้ยงดู และรวมทั้งที่มีบิดามารดา ญาติพี่น้องอุปการะในครอบครัว แต่ตัวเด็กหนีออกจากบ้านด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น ครอบครัวยากจน ครอบครัวแตกแยก เด็กจึงเที่ยวเร่ร่อนดำเนินชีวิตไปตามสถานที่ต่าง ๆ นอกบ้าน หาอาหารและปัจจัยต่าง ๆ มาเลี้ยงชีพตนเองด้วยการเก็บเศษอาหาร และสิ่งของต่าง ๆ ขอยาน รับจ้างทำงานที่ไม่แน่นอน เช่น ล้างจาน ซักผ้า เก็บเศษกระดาษ เก็บขวด และเศษเหล็กขายเพื่อยังชีพ

3. เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศ

สายสุรี จุติกุล (2538 : 19) กล่าวว่า แต่เดิมเราใช้คำว่า “โสเภณีเด็ก” แต่ระยะหลัง ๆ มีผู้แนะนำว่าไม่ควรตรรกหน้าเด็กว่าเป็น “โสเภณี” ในเอกสารต่างประเทศและองค์กรเอกชนหลายแห่งจึงเปลี่ยนมาใช้ว่า “เด็กที่อยู่ในธุรกิจทางเพศ”

“เด็ก” ในที่นี้จะหมายถึงผู้มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ตามความหมายของเด็กในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

เด็กเหล่านี้อาจมาอยู่ในธุรกิจทางเพศด้วยความสมัครใจ บางรายมาติดต่ออาชีพนี้เพราะเป็นความประสงค์ของพ่อ แม่ และมีเป็นจำนวนหนึ่งที่ถูกบังคับขู่เข็ญชักจูงหน่วงเหนี่ยวไว้ให้บริการ

เด็กเหล่านี้จะมีทั้งที่ไม่เคยไปโรงเรียนเลย ที่ไม่จบ ป. 6 ที่จบ ป. 6 แล้ว และมีน้อยรายที่จบ ม. 3

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กกลุ่มนี้มีมาก นอกจากจะผิดกฎหมายแล้ว ยังเป็นนโยบายของ รัฐที่ไม่ต้องการให้เด็ก ๆ มาประกอบอาชีพนี้แต่แรกวัย

นอกจากนั้นการคิดเขียนยศเป็นเรื่องสำคัญด้วยสำหรับเด็กกลุ่มนี้ ข้อมูลจากการ สสำรวจแสดงว่า เป็นแอดส์กันมาก ตั้งแต่ร้อยละ 25 จนถึงร้อยละ 100 ของแต่ละกลุ่มที่ ดำรวจสามารถพบตัวออกมาจากสถานบริการได้ เป็นต้น

4. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง

อุ้นตา นพคุณ (2535 : 2) ให้ความหมายว่า “เด็กที่ถูกทอดทิ้ง” หมายถึง เด็กที่ ถูกให้อยู่ตามลำพัง ในระยะเวลาอันยาวนาน หรือทอดทิ้งไป โดยผู้ปกครองหรือผู้ที่มีหน้าที่ในการ อุปถัมภ์เด็ก ทำให้เด็กขาดการดูแลด้านความต้องการพื้นฐาน และการปกป้องคุ้มครอง ตลอดจน ขาดการเอาใจใส่จากบุคคล กลุ่มหรือสถาบัน อันเป็นเหตุจะทำให้เด็กขาดพัฒนาการที่ถูกต้อง ทางร่างกายและจิตใจ ให้อยู่ตามลำพังต่อไป

จินตนา นนทะเป่าระชะ (อ้างถึงใน อุ้นตา นพคุณ, 2535 : 3) ได้วิเคราะห์แนว โน้มการเพิ่มของจำนวนเด็กที่ถูกทอดทิ้งว่า สำหรับในช่วงปี 2528 2529 และ 2530 (เฉพาะ ปี 2530 เป็นข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม - เดือนตุลาคม เท่านั้น) เด็กถูกทอดทิ้งมีจำนวน 470 คน 585 คน และ 981 คน ตามลำดับ ซึ่ง จินตนา นนทะเป่าระชะ สรุปว่า จากแนว โน้มของการที่เด็กถูกทอดทิ้ง และความกังวลของทุกฝ่าย ซึ่งปฏิบัติงานด้านเด็ก มีความเห็นว่า แนวโน้มเด็กจะถูกทอดทิ้งมากขึ้นในอนาคต

5. เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ

สายสุรี จุติกุล (2538 : 19) กล่าวว่า การทารุณรวมไปถึงทางกาย ทางใจ ทาง อารมณ์ และทางสติปัญญา และกล่าวต่อไปว่าเคยพบกรณีนี้จากโรงพยาบาลที่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ทำร้ายทารุณลูกหลานในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ ตบตีจนหูหนวก ไปจนถึงเอาเตารีดร้อน ๆ มาบตาม ร่างกาย หรือล่อลวงใจเด็กไว้ไม่ให้ไปไหน

เด็กกลุ่มนี้ รวมทั้งเด็กที่ถูกละเมิดทางเพศ ตั้งแต่การล่วงเกิน ไปจนถึงการข่มขืน จากคนในครอบครัวและคนข้างเคียง

เด็กเหล่านี้จะไม่ได้รับการเอาใจใส่ในเรื่องการเรียนรู้อย่างดี และมักจะเป็นเด็กอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ยากจะเข้าถึงเพื่อให้บริการช่วยเหลือ

6. คนพิการ (Disabled Person)

พงศ์ประภา กาญจนพยุ (อ้างถึงใน สุเทพ เขาวลิต, 2527 : 110) ให้ความหมายว่า “คนพิการ” หมายถึง บุคคลซึ่งเสื่อมสมรรถภาพและโอกาสในการที่จะทำงานประกอบอาชีพ อันเป็นผลเนื่องมาจากความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ

วัลลภ ตั้งคอนนุรักษ์ (2531 : 174) ได้จำแนกสมภาวะความพิการของเด็กในเมืองไทยได้ 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ความพิการทางกาย ทางสมอง และทางจิตใจ

สายสุรี จุติกุล (2538 : 19) กล่าวถึงการให้การศึกษาแก่เด็กพิการว่า เด็กพิการในรูปแบบต่างๆ ได้รับบริการการศึกษาในขณะนี้ไม่ถึงร้อยละ 1 ของกลุ่มที่พึงได้รับ เด็กพิการซึ่งรวมถึง เด็กพิการทางกาย สมอง และสติปัญญา จิตใจอารมณ์ ซึ่งแต่ละส่วนต้องให้การศึกษาด้วยวิธีการที่ต่างกันออกไป

รัฐและภาคเอกชนให้ความสนใจกลุ่มนี้ดีกว่ากลุ่มอื่นๆ แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ในต่างประเทศเขาได้ให้ความสำคัญกับคนกลุ่มนี้มาหลายสิบปีแล้ว แต่ทางประเทศไทย ยังคล้ายๆ เียงจะเริ่มต้น คืออันที่จริงมีผู้เริ่มต้นมานานแล้ว แต่ไม่สามารถพัฒนาบริการให้ครอบคลุมกลุ่มนี้ได้ทั่วถึง เพราะยังมีเรื่องค่านิยม เจตคติ และความไม่เข้าใจ หรือความเข้าใจผิด เกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่มาก

7. เด็กในชนกลุ่มน้อย

เด็กเหล่านี้อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ตลอดจนชนกลุ่มน้อย มีปัญหาเกี่ยวกับการถือสัญชาติไทยก็มี ซึ่งทำให้ไม่สามารถรับบริการด้านการศึกษาหรืออื่นๆ ได้ ทั้งๆที่มีเด็กเป็นจำนวนมากที่พ่อแม่เกิดในประเทศไทยแม้จะเป็นชาวเขาก็ตาม รัฐบาลไม่มีนโยบายช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้ให้ทั่วถึง แต่จะเห็นได้ว่าเด็กเหล่านี้มาพเนจรทำงานในประเทศไทยอยู่เป็นจำนวนมากแล้ว

บางทีเราใช้ชื่อย่อว่า “ความมั่นคงของชาติ” ทำให้บริการทั้งปวงหยุดชะงักลง (สายสุรี จุติกุล, 2538 : 20)

8. เด็กติดสารระเหยและยาเสพติด

เด็กติดสารระเหยและยาเสพติด เป็นเด็กอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในระบบโรงเรียนและไม่อยู่ในระบบการศึกษาอะไรเลย มักผูกพันอยู่กับกลุ่มเด็กแว่นและเด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศ (สายสุรี จุติกุล, 2538 : 20)

9. เด็กที่ติดเอดส์หรือมีพ่อแม่ที่เป็นเอดส์

สายสุริ จตุกฏ (2538 : 20) กล่าวถึงสภาพของเด็กกลุ่มนี้ว่า เด็กที่เกิดจากแม่ที่เป็นเอดส์จะมีถึง 2 ใน 3 ที่ไม่ติดเอดส์ และ 1 ใน 3 จะติดเอดส์ ส่วนที่ติดเอดส์ก็จะถูกระงับและทอดทิ้งเป็นจำนวนมาก และจะต้องมีบริการให้แก่เด็กเหล่านี้ขณะที่มีชีวิตอยู่ แม้อันที่ที่สุดจะต้องตายด้วยโรคนี้แน่นอนก็ตาม ส่วนเด็ก 2 ใน 3 ในที่สุดก็จะกำพร้าพ่อแม่ คงจะจัดเข้าไปอยู่ในกลุ่มเด็กกำพร้าได้ แต่ที่มึลความขาดร้นากก็คือ เด็ก ๆ จะถูกมองอย่างรังเกียจ เพราะพัวพันอยู่กับคนเป็นโรคเอดส์

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ และศูนย์สิทธิเด็ก เอเชียเน็ท (2540 : 61) ได้รายงานสถานการณ์โรคเอดส์ในประเทศไทยว่า ในปี 2531 มีรายงานผู้ป่วยโรคเอดส์ที่เป็นเด็ก 2 รายแรก ซึ่งเกิดจากมารดาติดเชื้อเอดส์ ถึงวันที่ 30 กันยายน มียอดจำนวนสะสม 408 ราย เสียชีวิตแล้ว 141 ราย คิดเป็นอัตราป่วยตาย ร้อยละ 34.7 นอกจากนี้ ได้มีการประมาณการว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นต้นไป จะมีเด็กที่เกิดจากมารดาที่ติดเชื้อเอดส์ ปีละประมาณ 10,000 คน โดยร้อยละ 30 จะติดเชื้อเอดส์ตามมารดา ซึ่งจะป่วยและเสียชีวิตภายในเวลา 5-10 ปี

10. เด็กที่ขาดจนมากเป็นพิเศษ

เด็กเหล่านี้าจอยู่ในตำบล หมู่บ้านที่ยากจน หรืออยู่ตามแนวชายแดนที่ห่างไกล ความเจริญ เป็นเด็กด้อยโอกาสอย่างแท้จริง ที่จะต้องให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ชัดเจนกับสิ่งแวดล้อมที่ดีที่ขาดไป

3.2 สิทธิทางการศึกษาระดับมัธยมในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสม

การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (Secondary) ในระบบการศึกษาไทยก่อนที่จะการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น ยังไม่มีกฎหมายบัญญัติบังคับให้ประชาชนมีหน้าที่ต้องเรียนตั้งแต่มัธยมศึกษาในระดับประถมศึกษา การเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จึงเป็นการตัดสินใจของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานของตนเข้ารับการศึกษตามความต้องการ อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติให้มีการบังคับศึกษาจำนวนเก้าปี (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2542 : 10) ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่มีการบังคับ

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในระบบการศึกษาไทย แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 12-13) ดังนี้

1. การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษามุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม ความรู้ ความสามารถ และทักษะต่อจากระดับประถมศึกษา ให้ผู้เรียนได้ค้นพบความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของตนเองทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนมีความสามารถในการประกอบภาระงานและอาชีพตามควรแก่วัย

2. การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษามุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหรือเพื่อให้เพียงพอแก่การประกอบภาระงานและอาชีพที่ตนถนัด ทั้งอาชีพอิสระและรับจ้าง รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และทักษะทางสังคมที่จำเป็นสำหรับการประกอบภาระงานและอาชีพและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข

การเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ขึ้นอยู่กับความต้องการของประชาชนเป็นหลัก ถึงแม้ว่ารัฐมีเจตนารมณ์ที่จะขยายโอกาสให้ประชาชนเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้มากขึ้น แต่ก็ยังพบว่า มีประชากรวัยเรียนเป็นจำนวนมากไม่น้อยที่ไม่ได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ปัญหาความยากจน ผู้ปกครองต้องการให้ช่วยทำงาน ผู้ปกครองเห็นว่าเด็กเรียนอ่อน เด็กไม่อยากเรียน ไม่เห็นความสำคัญ และโรงเรียนอยู่ไกล เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 89) ดังนั้นการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจึงต้องจัดในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้เนื้อต่อโอกาสในการเข้ารับการศึกษามากขึ้น โดยคำนึงถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัดและความสามารถพิเศษของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทห่างไกล ในเขตชุมชนแออัดในเมือง เขตภูเขาและชายแดน เด็กที่ต้องย้ายถิ่นตามผู้ปกครองไปประกอบอาชีพ รวมทั้งผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ มีโอกาสเข้ารับการศึกษได้อย่างทั่วถึง

รูปแบบของการศึกษา

การจัดการศึกษาในระบบการศึกษาไทยโดยทั่วไป มี 3 รูปแบบด้วยกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 26-28) คือ

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) เป็นการจัดการศึกษาโดยอาศัยสถานศึกษา อาศัยระบบชั้นเรียนเป็นหลัก มีหลักสูตรกำหนดไว้ตามระดับและประเภทการศึกษา เพื่อให้บุคคลได้เรียนตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยแบ่งการศึกษาไว้เป็น 4 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา

ในปัจจุบันการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน มีหน่วยงานในระดับกระทรวง/ทบวงรับผิดชอบดำเนินการ กระทรวง/ทบวงมีหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษา ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงอื่นจัดบริการทางการศึกษาเพื่อสนับสนุนภารกิจในหน้าที่และเพื่อผลิตกำลังคนมาช่วยปฏิบัติงานในด้านที่มีความต้องการกำลังคนสูง

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) การศึกษารูปแบบนี้ ฟิลลิป เฮซ คูมส์ (Phillip H. Coombs อ้างถึงในรัตนา ตุงคสวัสดิ์, 2528 : 45) ได้อธิบายไว้ว่า คือ “กิจกรรมทางการศึกษาใด ๆ ที่จัดขึ้นอย่างมีแบบแผน กิจกรรมเหล่านี้อยู่นอกระบบการศึกษา ในโรงเรียน และเป็นกิจกรรมที่จัดสรรประเภทของการเรียนรู้บางอย่างให้แก่ประชากรกลุ่มย่อย ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็กก็ตาม” การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสรับการศึกษา และมีกรอบรวมทั้งระดับด้านอาชีพให้แก่ผู้สนใจ การดำเนินงานมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนร่วมกันจัด โดยแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ 4 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดบริการการศึกษาวิชาชีพ การให้บริการข่าวสารข้อมูล และการจัดสอน ปวช. ทางไกล

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในปัจจุบันมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการหลายหน่วยงาน เป็นการศึกษาที่จัดโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงและหน่วยงานอื่นๆ ที่มีการดำเนินงานในลักษณะเดียวกัน ที่นับว่าสำคัญประกอบด้วยหน่วยงานต่อไปนี้

1. กรมการศึกษานอกโรงเรียน
2. กรมอาชีวศึกษา
3. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
4. สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร
5. สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
6. กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน
7. กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต นักสังคมวิทยาถือว่า เป็นกระบวนการการสังคมประเภทคืออย่างไม่เป็นระบบ (รัตนา ตุงคสวัสดิ์, 2528 : 45) เป็นการศึกษาด้วยตนเองจากแหล่งความรู้และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของบุคคล ทั้งที่มีอยู่เองและที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้น เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้หรือเป็นบริการของการเรียนรู้ การศึกษาประเภทนี้มีขอบเขตกว้างกว่าการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน หน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการส่งเสริม สนับสนุนและประสานงาน เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นการส่งเสริมในลักษณะเครือข่ายกับหน่วยงาน/องค์กรอื่น ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยของกรมการศึกษานอกโรงเรียน องค์กร/สถาบันที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่

1. สถาบันครอบครัว เป็นองค์กรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคล ตั้งแต่เกิดจนตาย
2. สถาบันสื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้และข่าวสารข้อมูล ที่จะหล่อหลอมและพัฒนาชีวิตของบุคคลในสังคม

3. ชุมชน ได้แก่ ศาสนสถาน ตลาด และแหล่งชุมชนอื่น ที่เป็นจุดรวมของการทำกิจกรรมร่วมกันในสังคม

4. แหล่งนันทนาการ ได้แก่ สนามกีฬา สวนสาธารณะ ที่พักผ่อนหย่อนใจ โรงภาพยนตร์ โรงละครและอื่น ๆ

5. สถาบันการศึกษา ทั้งสถาบันการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

6. สถานที่ทำงาน เป็นแหล่งให้ความรู้ที่ต้องเกี่ยวข้องกับการทำงานโดยตรง และให้ความรู้เสริมคุณภาพชีวิต

7. หน่วยงานบริการของรัฐ ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น

8. องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ ประกอบด้วยสถาบันเอกชน สมาคม มูลนิธิทั่วประเทศ

9. แหล่งวิทยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยสวนอุทยาน สวนสาธารณะ ป่าเขา แม่น้ำ ห้วยหนองและบึงต่าง ๆ เป็นที่ศึกษาและให้ความรู้อีกแหล่งหนึ่ง

3.3 สิทธิแห่งความเสมอภาคในการเข้าศึกษาในสถาบันระดับอุดมศึกษา

การอุดมศึกษาไทย เริ่มขึ้นในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับสมัยปฏิรูประบบการศึกษาให้เป็นการศึกษาแผนใหม่ตามแนวคิดตะวันตก ในระยะแรกของการปฏิรูปเป็นการวางรากฐานเพื่ออาณานิคมประชาราษฎร์ทั้งหมด ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การจัดการศึกษาในระดับชั้นที่สูงขึ้นไป คือระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา อันเป็นสิทธิของทุกคนที่จะเข้ารับการศึกษได้ในทุกระดับการศึกษา การตั้งสถาบันสอนวิชาชีพชั้นสูงในช่วงแรกนี้เพื่อผลิตบุคลากรเข้ารับราชการเป็นหลักใหญ่ในระยะต่อมาการศึกษาระดับอุดมศึกษามุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อสนองต่อความเปลี่ยนแปลงและทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ หลังจากนั้นมีการขยายตัวทั้งในเชิงปริมาณ เช่น การจัดตั้งสถานศึกษาเพิ่มขึ้น และขยายตัวในเชิงคุณภาพ เช่น การเปิดสอนสาขาวิชาใหม่ ๆ หรือ การขยายการเปิดสอนในระดับต่าง ๆ โดยทั่วไป

ประเภทของสถาบันอุดมศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้จำแนกประเภทสถาบันอุดมศึกษาของไทย ออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยมีทั้งมหาวิทยาลัยและสถาบัน ที่เป็นมหาวิทยาลัยมีทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัยจำกัดรับ และมหาวิทยาลัยไม่จำกัดรับ สถาบันเหล่านี้เปิด

สอน 6 ระดับการศึกษา คือ อนุปริญาต ปริญาตรี ประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญาโท ประกาศนียบัตรหลังปริญญาโท และปริญญาเอก

2. สถาบันอุดมศึกษาของเอกชนในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

สถาบันอุดมศึกษาของเอกชนในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย เป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน พ.ศ. 2512

3. สถาบันการศึกษาของรัฐที่เปิดสอนระดับอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

สถาบันการศึกษาของรัฐในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นสถาบันที่เปิดสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) ระดับประกาศนียบัตรอนุปริญญา ระดับประกาศนียบัตรศิลปศึกษาชั้นสูง ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ปกศ.ชั้นสูง) ระดับอนุปริญาต ระดับปริญาตรี และระดับปริญาโท สถาบันในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการเหล่านี้ ได้แก่ วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สถาบันราชภัฏ วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์ และวิทยาลัยช่างศิลป์

4. สถาบันการศึกษาของเอกชนที่เปิดสอนระดับอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

สถาบันการศึกษาเหล่านี้ คือ โรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนในความควบคุมและส่งเสริมของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ

5. สถาบันวิชาชีพเฉพาะของรัฐ

สถาบันวิชาชีพเฉพาะของรัฐหมายถึง สถาบันที่รัฐจัดตั้งขึ้นเพื่อจัดสอนวิชาชีพเฉพาะกิจเฉพาะกลุ่ม สถาบันการศึกษาประเภทนี้ ได้แก่ สถาบันการศึกษาเพื่อผลิตนายทหารและนายตำรวจระดับสัญญาบัตรของกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ โรงเรียนพยาบาลทหาร โรงเรียนพยาบาลตำรวจ วิทยาลัยพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข และโรงเรียนในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียนทันตแพทย์ สัตว์แพทย์ ป่าไม้ ชลประทาน ส่งเสริมการสหกรณ์ การเดินเรือ ไปรษณีย์ ทูตการรักษ กรมอุตุนิยมวิทยา และโรงเรียนฝึกการบินพลเรือน

สำหรับการศึกษาวิเคราะห์สิทธิทางการศึกษา ในประเด็นสิทธิแห่งความเสมอภาคในการเข้าสู่สถานศึกษาระดับอุดมศึกษานี้ จำกัดขอบเขตความสนใจ เฉพาะประเภทที่ 1 และ 2 เท่านั้น

นั้น เนื่องจากเป็นประเภทที่มีสถาบันอุดมศึกษาอยู่ในสังกัดเป็นจำนวนมากและเกี่ยวข้องกับส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา ที่รัฐเป็นฝ่ายทำหน้าที่ให้บริการโดยตรง

ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา หมายถึง ความเสมอภาคในการกระจายโอกาสได้รับบริการการศึกษา การพิจารณาเรื่องความเสมอภาค อาจจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2531) กล่าวคือ

1. ความเสมอภาคในการกระจายบริการการศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ
2. ความเสมอภาคในการกระจายบริการการศึกษาแก่บุคคลต่างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

อย่างไรก็ตามความเสมอภาคทั้งสองลักษณะนี้ มักจะแยกออกจากกันได้โดยยาก เนื่องจากผู้ที่อยู่ในเขตเมือง เช่น กรุงเทพมหานครก็มักจะเป็นผู้ที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในส่วนภูมิภาคเป็นส่วนใหญ่

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (2539 : 162) กล่าวถึงความสำคัญของอุดมศึกษาไว้ว่า อุดมศึกษาเป็นแรงผลักดันของการพัฒนาทางเศรษฐกิจแรงหนึ่ง แต่ในขณะที่เดียวกันนี้เป็นศูนย์รวมการเรียนรู้ในสังคม เป็นทั้งแหล่งรวบรวมและสร้างองค์ความรู้ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ ซึ่งมนุษยเราได้สะสมมาในโลกเราปัจจุบันในบรรดาปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการพัฒนานั้น องค์ความรู้จะมีอิทธิพลเหนือทรัพยากรในรูปของวัตถุ ดังนั้นการศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงนับวันจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาต้องใช้เวลาที่ยาวนานในการศึกษา ผู้ที่เข้ารับการศึกษามีกำลังสติปัญญา และกำลังทรัพย์เป็นปัจจัยพื้นฐาน หากขาดซึ่งปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งย่อมเป็นเหตุที่นำไปสู่การขาดโอกาสทางการศึกษา ปัญหานี้มักเกิดขึ้นกับประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไป ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ขององค์การสหประชาชาติ ระบุให้การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นขั้นที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงตามความสามารถ (คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน, 2540 : 8) และมติภาวะระหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ระบุรับรองสิทธิของทุกคนในการศึกษา การศึกษาระดับอุดมศึกษาให้เปิดเท่ากันทุกคนบนพื้นฐานของสติปัญญา โดยวิธีการที่เหมาะสมทุกทาง (คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน, 2540 : 88)

ดังนั้นแม้การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ไม่อาจเป็นการศึกษาสำหรับทุกคนได้ หรือแม้ว่าอุดมศึกษาไม่ใช่ทางเลือกที่บุคคลจะเลือกศึกษาก็ตาม แต่ด้วยความสำคัญที่สถาบันอุดมศึกษาเป็นศูนย์รวมของการเรียนรู้ และเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ การศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงต้องเปิดโอกาสให้บุคคลเข้ารับการศึกษได้อย่างเสมอภาค

3.4 สิทธิที่จะรู้หนังสือ

“การอ่านออกเขียนได้” เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่บุคคลพึงได้รับจากการศึกษาที่รัฐจัดให้ ซึ่งในประเทศไทยปัจจุบัน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดให้ “การอ่านออกเขียนได้” เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานอันหนึ่งที่ประชาชนชาวไทยทุกคนพึงมี กล่าวคือ การสำรวจความจำเป็นพื้นฐานในระดับหมู่บ้านทั่วประเทศ มีข้อกำหนดตัวชี้วัดที่ 22 คนในครัวเรือนอายุ 14-50 ปี อ่านและเขียนภาษาไทยได้ ซึ่งตัวชี้วัดนี้ต้องการทราบว่า คนอายุ 14-50 ปี บริบูรณ์ทุกคนในแต่ละครัวเรือนสามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ทุกคนหรือไม่ (กระทรวงมหาดไทย, 2541 : 95)

การจัดการศึกษาเพื่อการรู้หนังสือ คือให้ผู้เรียนมีความสามารถในการอ่านหนังสือออก และเขียนได้ หรือรวมทั้งคิดเลขเป็น มีการจัดมานานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์โดยมีวัดเป็นสถานศึกษาที่สำคัญ (วีระชัย มีชอบธรรม, 2521 : 8) ต่อมาได้มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการ ในชื่อ “การศึกษาภาคผนวก” และต่อมาเปลี่ยนมาใช้คำว่า “การศึกษาผู้ใหญ่” ตามลำดับ ซึ่งแนวความคิดในช่วงนี้อาจมีความหมายอย่างจำกัดเพียงให้ผู้เรียนมีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นเท่านั้น ซึ่งย่อมไม่เป็นการเพียงพอเมื่อเวลาผ่านไป

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงวิวัฒนาการของการศึกษาเพื่อการรู้หนังสือ (Literacy) โดยสังเขป

รัฐบาลเริ่มดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อการรู้หนังสือขั้นพื้นฐานอย่างจริงจัง จากการณรงค์เพื่อการรู้หนังสือในประเทศไทย เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2480 ซึ่งเป็นการส่งเสริมการรู้หนังสือสำหรับผู้ใหญ่ โดยมรจัดตั้งประสงค์หลักเพื่อให้ผู้ใหญ่ที่มีอายุตั้งแต่ 14 ปีขึ้นไปที่ยังอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ให้สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยง่าย ๆ ได้ ตลอดจนสามารถคิดเลขเป็น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2538 : 119) การดำเนินงานมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการรู้หนังสือ มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ มีการระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานต่าง ๆ จนถึงขั้นได้มีการออกพระราชกำหนดส่งเสริมการรู้หนังสือ ตลอดจนมาตรการอื่น ๆ เช่น การไม่รับผู้ไม่รู้หนังสือเข้ารับราชการ หรือทำการอุปสมบท เป็นต้น

เมื่อการจัดการศึกษาเพื่อการรู้หนังสือ หรือที่เรียกว่า การศึกษาผู้ใหญ่ ประสบความสำเร็จมากพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงได้เพิ่มจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมในด้านอาชีพ และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน

ในปัจจุบันการจัดการศึกษาเพื่อการรู้หนังสืออยู่ในขอบข่ายความรับผิดชอบของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2538 : 120) มีหลักสูตร กิจกรรม หรือโปรแกรมสำหรับชาวชนผู้ไม่รู้หนังสือที่สำคัญ คือ

1. โปรแกรมการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา แม้จะสิ้นสุดการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2530 และสามารถทำให้ผู้รู้หนังสือเพิ่มขึ้นประมาณ 500,000 คน แต่ในปัจจุบันก็ยังดำเนินการต่อไป เพื่อสอนประชาชนที่ไม่รู้หนังสือ ได้อ่านออกเขียนได้ โดยใช้ครูอาสา และอาสาสมัครชาวบ้านเป็นผู้สอน

2. โปรแกรมการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการเรียนการสอนผู้ใหญ่ไม่รู้หนังสือ โดยใช้หลักสูตรบูรณาการด้านการอ่านออกเขียนได้ และเมื่อหาด้านคุณภาพชีวิตเข้าด้วยกัน โดยการเรียนเป็นการฝึกทักษะทางด้านความรู้หนังสือ และกระบวนการคิดเป็น โดยกลุ่มเป้าหมายคือ ประชาชนทั่วไป และกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น ทหารกองประจำการ นักโทษ ประชาชนชายแดน เกษตรกรในชนบท ฯลฯ

3. โปรแกรมการส่งเสริมการใช้ภาษาไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการจัดการเรียนการสอนทางด้าน การอ่านและเขียนภาษาไทยให้กับชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ใน 5 จังหวัดชายแดน คือ สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส โดยใช้สื่อรายการโทรทัศน์ ครูอาสาสมัคร ตลอดจนครูประจำกลุ่ม

4. โปรแกรมการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา เป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อการส่งเสริมการรู้หนังสือสำหรับชาวไทยภูเขาที่เป็นผู้ใหญ่และเด็ก ซึ่งมีครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนในเขตภูเขาเป็นผู้สอน

คณะกรรมการมานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (2539) กล่าวถึงแนวทางของการจัดการศึกษาเพื่อการรู้หนังสือที่มีความเหมาะสมในปัจจุบันว่า การสอนให้รู้หนังสือยังสามารถเกี่ยวข้องกับภารกิจที่เป็นประโยชน์ด้านเกษตรกรรม หัตถกรรม และอาชีพอื่น ๆ จะทำให้ได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น การเปิดโอกาสจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและอนามัย ประชากรศึกษา และการศึกษาเพื่อความเข้าใจในค่านิยมและวัฒนธรรมต่าง ๆ การใช้สื่อมวลชนเพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาจะช่วยแนะนำคนทั่วไปให้รู้จักอีกโลกหนึ่งซึ่งอยู่ไกลออกไปจากโลกแคบ ๆ ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งเป็นที่ยุติกันดีในโลกสมัยใหม่ แต่ยังไม่แพร่หลายไปในบรรดาพลเมืองประเทศกำลังพัฒนา

3.5 สิทธิที่จะได้รับการศึกษาตลอดชีวิต

ปัจจุบันโลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษาจึงมีความสำคัญมากขึ้นในชีวิตคนเรา เพราะการศึกษามีบทบาทมากในฐานะที่เป็นแรงผลักดันแรงหนึ่งในสังคมสมัยใหม่ ทั้งนี้สืบ

เนื่องจากสาเหตุหลายประการ การแบ่งชีวิตออกเป็นช่วงต่าง ๆ ดังเช่นแต่ก่อน กล่าวคือ วัยเด็ก และวัยหนุ่มสาวซึ่งต้องทุ่มเทไว้กับการศึกษาเล่าเรียน วัยผู้ใหญ่และชีวิตการทำงาน และวัยเกษียณอายุ ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในปัจจุบัน และยังตอบสนองความต้องการและความจำเป็นใน อนาคตได้น้อยลง ในขณะนี้มีไม่มีใครสามารถอ้างได้ว่าในวัยหนุ่มสาวเราจะสามารถสั่งสมความรู้ไว้ เพื่อนำไปใช้จนตลอดชีวิต โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คนเราจึงต้องปรับปรุงความรู้ให้ทัน สมัยอยู่เสมอ ดังนั้นจึงชี้ให้เห็นว่าการศึกษตลอดชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคน (คณะกรรมการการ นานาชาติว่าด้วยการศึกษา, 2539)

เอ็ดการ์ ฟอร์ (Edgar Faure อ้างถึงใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, 2538) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษตลอดชีวิตไม่ใช่ระบบการศึกษาแต่อย่างใด หากเป็น แม่บทของการศึกษาโดยรวม โดยรวมเอาการศึกษาแต่ละแบบมาจัดให้มีความต่อเนื่อง ผสมผสาน และเสริมซึ่งกันและกัน

เดฟ (R.H. Dave อ้างถึงใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, 2538) ให้คำนิยามไว้ว่า การศึกษตลอดชีวิต เป็นแนวคิดที่พยายามมองการศึกษาในภาพรวม ซึ่ง ได้รวมเอาการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ให้มีการประสาน สัมพันธ์ทั้งในด้านของความต่อเนื่องของเวลา (ชั่วชีวิตคน) และเนื้อหา (สาระที่คนต้องนำความรู้ ไปใช้) ซึ่งการศึกษตลอดชีวิตจะต้องมีลักษณะที่ยืดหยุ่นในด้านเวลา สถานที่ เนื้อหา และเทคนิค การเรียนการสอน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับทวเรียนรู้ด้วยตัวเอง (Self-directed learning) การแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และมีใจกว้างยอมรับว่าการเรียนรู้มีหลายรูปแบบและหลายวิธีการ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของ “การศึกษตลอดชีวิต” ว่าหมายถึง การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน เป็นระบบการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพเหมาะสมกับยุคสมัย ตั้งแต่เกิดจนตาย ทำให้สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องและอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นตาม ลำดับ ช่วยให้ประเทศสามารถแข่งขันและร่วมมือกับนานาชาติ ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และ สังคม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โกวิท วรพิพัฒน์ (2533) ได้ให้สัมภาษณ์เรื่องการศึกษาตลอดชีวิต และกล่าวไว้ว่า การศึกษตลอดชีวิต เป็นรูปแบบจากแนวคิดที่ว่าคนเราเมื่อมีการศึกษาสักกระยะหนึ่งแล้วออกจาก โรงเรียน หรือหยุดการเรียน บางคนก็เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น บางคนก็เรียนเพียงประมาณ 4 ประมาณ 6 หรือมัธยมฯ ต้น ไม่ว่าจะจบการศึกษาระดับไหนก็ตาม จะหยุดเพียงนั้นไม่ได้ เพราะ

บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จะต้องอ่านหนังสือ ฟังวิทยุ หรือฟังบรรยายเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ได้แก่

1. การเรียนตามสภาพพื้นฐานความสามารถ
2. เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วต้องมีระบบข่าวสาร ข้อมูลให้ เพื่อจะได้พัฒนาให้ทันต่อสภาพแวดล้อม
3. เมื่อได้ข่าวสารข้อมูลแล้ว ยังทำไม่เป็น อาจจะต้องฝึกเพิ่มเติมในระยะสั้น ๆ เพื่อไปใช้พัฒนาชีวิตตนเอง และสังคมให้กลมกลืนกันตลอด

รุ่ง แก้วแดง (2541) กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตว่าเป็นการศึกษาของทุกคนในสังคม ซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตตั้งแต่ก่อนเกิดจนตาย ดังนั้นทุกคนจึงเป็นลูกค้าของระบบการศึกษา และหน่วยงานทางการศึกษาจะต้องนำบริการทางการศึกษาที่มีอยู่ไปให้ถึงลูกค้าให้ได้ทุกคน

เส้นทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะแตกต่างกันตามลำดับพัฒนาการวัยต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนเกิดจนถึงตาย แบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การเรียนรู้ก่อนเกิด การเรียนรู้ในช่วงนี้ส่วนหนึ่งเป็นการเรียนรู้ของบุคคลที่เป็นแม่ เกี่ยวกับการดูแลรักษาลูกในครรภ์ เมื่อหาความรู้ก็คือเรื่องอนามัย เรื่องโภชนาการ เรื่องการพัฒนาจิตใจ และการฝึกทักษะของลูกตั้งแต่อยู่ในครรภ์

ในปัจจุบันมีหลักฐานทางการแพทย์และจิตวิทยาที่พิสูจน์แน่นอนแล้วว่า เด็กสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา และสามารถที่จะเรียนได้ในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษาดนตรี จริยธรรม บิดนการตาสามารถให้การศึกษากับลูกได้ตั้งแต่ก่อนเกิด นับตั้งแต่การให้ฟังดนตรี การอ่านหนังสือให้ฟัง การพูดคุยและการสัมผัสกับลูก การให้การศึกษาที่เหมาะสมตั้งแต่ก่อนเกิดสามารถช่วยให้ลูกที่เกิดมามีอุปนิสัยดีและเฉลียวฉลาด เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ

ระยะที่ 2 การเรียนรู้ช่วงวัย 0-5 ปี ถือได้ว่าเป็นวัยทองของการเรียนรู้ เพราะวัยนี้สมองเติบโตอย่างรวดเร็ว ถ้าเด็กได้เน้นการพัฒนา ได้รับการกระตุ้นไปในทิศทางที่ถูกต้องแล้ว จะช่วยพัฒนาเซลล์สมอง เจตคติต่อการเรียนรู้ และวางพื้นฐานของการเรียน ช่วยให้ทักษะการเรียนรู้พัฒนาไปได้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

การปฏิวัติการศึกษาของวัยนี้ทำได้โดย รัฐจะต้องพัฒนาให้พ่อแม่ ครอบครัว สื่อมวลชน และสถานเลี้ยงดูเด็ก เป็นศูนย์การเรียนรู้และทำหน้าที่ในบทบาทครูไปด้วย

แหล่งของการเรียนรู้ในวัย 0-5 ปีที่สำคัญที่สุดคือพ่อแม่ และบุคคลในครอบครัว ในช่วงอายุประมาณเกือบ 3 ขวบ เด็กจะเริ่มเรียนรู้จากสื่อสมัยใหม่ได้แล้ว เพราะฉะนั้นการเตรียม

การศึกษาสำหรับพ่อแม่เพื่อจะให้ให้เป็นครู จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด การศึกษาจะต้องผ่านจากแม่ จากพ่อ จากครอบครัว ส่งไปสู่ตัวเด็ก แต่ที่ผ่านมามีคนละเลงไม่ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังทักษะที่จำเป็นแก่เด็กในช่วงวัยนี้ จึงเป็นที่น่าเสียดาย ดังคำกล่าวที่ว่า “กว่าจะถึงอนุบาลก็สายเสียแล้ว” ซึ่งให้เห็นว่าวัย 0-5 ปี เป็นวัยที่สามารถปลูกฝังทักษะต่างๆ ได้ครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม รวมทั้งการศึกษาเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม

ระยะที่ 3 การเรียนรู้ในช่วงอายุ 6-24 ปี ถือได้ว่าเป็นวัยเรียนในสถานศึกษา โดยเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนกระทั่งถึงอุดมศึกษา การเรียนในช่วงนี้จะเป็นการเรียนเพื่อให้มีพัฒนาการทุกด้านอย่างสมบูรณ์

ตามหลักของจิตวิทยาพัฒนาการ การศึกษาคือการพัฒนาศักยภาพของคน คนมีศักยภาพ มีพลัง อยากเรียนรู้ และมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง สิ่งที่เราใส่เข้าไปในกระบวนการเรียนรู้นั้นจะต้องเป็นการกระตุ้น ต้องเป็นสิ่งเร้าที่จะให้ผู้เรียนทุกคนนั้นได้ตอบสนอง ได้พัฒนา ได้ฝึกทุกส่วนของประสาท และการเรียนนั้นจะต้องครบองค์ 4 คือ

1) การพัฒนาทางด้านร่างกาย จะต้องฝึกให้สามารถพัฒนาได้ทั้งกล้ามเนื้อเล็กและกล้ามเนื้อใหญ่

2) การพัฒนาทางด้านสติปัญญา คือกระตุ้นสมองให้เติบโต ฝึกสมองให้คิดอยู่ตลอดเวลา

3) การพัฒนาทางด้านอารมณ์ หรือทางจิตใจ จะต้องฝึกเด็กให้สามารถเรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนา ให้มีศรัทธาในศาสนา และฝึกปฏิบัติการถ่อมถ่อมเสถียรใจ

4) การพัฒนาทางด้านสังคม จะต้องฝึกเด็กให้เข้าใจกฎและกติกาสังคม เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับสังคมได้

ถ้าผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แล้วจัดสภาพภายนอกให้มากกระตุ้นการพัฒนาทางด้านร่างกาย สมอง อารมณ์ และสังคม เด็กก็จะพัฒนาไปไม่ทิศทางที่สมบูรณ์จะต้องไม่เป็นการท่องจำ แต่เป็นการเข้าไปกระตุ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน นี่คือหัวใจสำคัญของแนวคิดในเรื่องการศึกษาใหม่

แหล่งการเรียนรู้ของวัยเรียนนี้จะอยู่ที่สถานศึกษาเป็นหลัก แต่การเรียนรู้ที่จะต้องส่งเสริมให้มีมากขึ้นก็คือ การเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการเรียนรู้จากเพื่อนเรียนด้วยกัน ฉะนั้น การศึกษาจะต้องมีความหลากหลาย สื่อต่างๆ จะเริ่มมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้น

ระยะที่ 4 การเรียนรู้ช่วงวัยทำงาน (อายุระหว่าง 25-60 ปี) คนวัยทำงานจะเริ่มเรียนรู้จากสื่อการศึกษาตามอัตราค่ามากกว่าเรียนจากสถานศึกษา และจะมีการเรียนรู้จากสถาน

ประกอบการ เรียนจากเพื่อนร่วมงาน เรียนจากสื่อมวลชน เรียนจากเทคโนโลยีสารสนเทศ เรียนจากสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติมากขึ้น

เนื่องจากวัยนี้จะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่ทำงานหรือสถานประกอบการ ฉะนั้น จึงเป็นภาระหน้าที่ของนายจ้างที่จะต้องพัฒนาให้ความรู้หรือการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพอยู่เสมอ ซึ่งนอกจากจะทำให้คนขององค์กรได้พัฒนาแล้ว ยังจะนำมาซึ่งผลผลิตที่มีคุณภาพยิ่งขึ้นด้วย จึงเป็นประโยชน์ต่อองค์กรโดยรวม

ระยะที่ 5 การเรียนรู้ในช่วงวัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) คนสูงอายุสามารถเรียนรู้ได้มากมายหลายอย่าง โดยผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย เช่น กีฬาสำหรับผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพอนามัยให้ตนเอง ดนตรี ศิลปะ หัตถกรรม กิจกรรมอาสาสมัคร การท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์

คนสูงอายุบางคนยังสามารถค้นคว้าความรู้ทางวิชาการ เพื่อแสดงออกในรูปการบรรยายและการเขียน รวมทั้งเป็นกรรมการ มูลนิธิ ชมรม สมาคมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้สังคมได้ใจกว้าง

ดังนั้นระบบการศึกษาใหม่ในสังคมไทยจะต้องจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้คนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จึงจะถือว่าเป็นการปฏิวัติระบบการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ที่ผ่านมามีสังคมให้ความสำคัญเฉพาะภาวเรียนในระบบโรงเรียน ในอนาคตจะต้องจัดให้คนได้เรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้นตั้งแต่ก่อนเกิดจนตลอดชีวิต

3.6 สิทธิที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม และขนบธรรมเนียมของกลุ่มชน

โดยธรรมชาติของภูมิภาคในแต่ละแห่งของโลกที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ทำให้มนุษย์ที่อยู่อาศัยอยู่ตามที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมโลกมีความแตกต่างกันออกไปด้วย ทั้งในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูด และวิถีชีวิต แม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกันอย่างไร สิ่งที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนคือ “เกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์” ที่ไม่สามารถพรากไอนไปได้ การยอมรับในเกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นหลักพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของมวลมนุษยชาติ

หลักอุดมการณ์ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ คือการย้ำสำนึกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม โดยไม่มีการแบ่งแยก แม้ว่าจะมีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา อุดมการณ์ เพศ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนามนุษย์ไปสู่ศักยภาพสูงสุด การศึกษาที่มีปรัชญาสอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชน จึงเป็นการศึกษาที่มีพื้นฐานของการเคารพในเกียรติ

และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งหมายถึงการศึกษาที่ตั้งอยู่บนรากฐานของชนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูด วิถีชีวิต ของแต่ละกลุ่มชน วิชัย ตันสิริ (2539) กล่าวไว้ว่า การรักษาสถิติทาง วัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ (Ethnic groups) ทั้งวัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อยกลุ่มใหญ่ คือการยอมรับ ความมีศักดิ์ศรีของชนทุกหมู่เหล่า และเป็นวิธีการที่จะช่วยผดุงไว้ซึ่งสันติภาพอันถาวรของชาวโลก

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ชนบธรรมเนียมประเพณี และ วัฒนธรรม พอสังเขป

กลุ่มชาติพันธุ์

อมรา พงศาพิชญ์ (2537 : 129) ให้ความหมายว่าของ “กลุ่มชาติพันธุ์” (ethnic group) ไว้ว่า คือกลุ่มคนที่มีชนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูดและวิถีชีวิตเหมือนกัน อาจอาศัย อยู่ในบริเวณเดียวกันหรือแยกกันอยู่ แต่เป็นกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกของความเป็นสมาชิกของเผ่าพันธุ์ เดียวกัน ภาษาพูดอาจแตกต่างกันบ้างที่สำเนียง และความหมายของคำบางคำอาจผิดกัน แต่โดยทั่วไปสื่อความหมายกันได้และถือว่าเป็นภาษาเดียวกัน เช่น ภาษาไทยกลาง ไทยภาคเหนือ ไทย อีสาน และไทยปักษ์ใต้

วัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ (2537 : 1-2) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า คือสิ่งที่มนุษย์ สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มีใบ้สิ่งที่มนุษย์กำหนดตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์สิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรม และ/หรือ ความคิดตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน

ประเวศ วะสี (2541) ให้ความหมาย “วัฒนธรรม” ไว้ว่า คือวิธีการดำรงชีวิตทั้ง หมด จีวรจนถึง ความเชื่อ ระบบคุณค่า อาชีพ การกินอยู่ การแต่งตัว ชนบธรรมเนียมประเพณี ศิลป ไปจนกระทั่งนิสัยใจคอ และวิถีแก้ปัญหา การดำรงรักษาสุขภาพหรือการแพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น

วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ซึ่งคนในสังคมได้ตกลงกันว่าจะใช้ร่วมกัน มนุษย์ที่อยู่ใน แต่ละสังคมจึงย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมในสังคมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (อมรา พงศาพิชญ์ 2537 : 1-2)

1. วัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์และจับต้องไม่ได้ เช่น ภาษาพูด ระบบ ความเชื่อ โลกทัศน์ กิริยามารยาท ชนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น
2. วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ เช่น อาคารบ้านเรือน วัด ศิลปกรรมและปฏิมากรรม ต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นประจำทุกวัน เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537) กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของ วัฒนธรรม ที่เป็นพลังของการพัฒนา 8 ประการ ไว้โดยสรุป กล่าวคือ

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย
2. กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. มีความบูรณาการ
5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (harmony) และความสมดุลยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
8. เป็นการมอบคุณธรรมของสังคม

ค่านิยม

สุนทรีย์ ไควินทร์ (2528 : 186-205) กล่าวถึง “ค่านิยม” ไว้ว่าเพื่อความแจ่มชัด ควรจะแยก “สิ่งมีค่า” (Value things) ออกจาก “ค่านิยมวัฒนธรรม” หรือ “คุณค่าทางวัฒนธรรม” (Culture values)

1. สิ่งมีค่า (Value things)
2. ค่านิยมทางวัฒนธรรม หรือ คุณค่าทางวัฒนธรรม (Culture values)

คณะกรรมการร่างพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปทางการศึกษา (สมาคมผู้บริหารการศึกษา, 2518 : 33) ได้กล่าวถึงประเด็นการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับกับสภาพฟ้าบ้านทางสังคมไทย ว่า การจัดการศึกษาสำหรับประชากรของประเทศ โดยถือว่าประชากรเหล่านั้นเป็นบุคคลในสังคม วัฒนธรรมไทยทั้งสิ้น ย่อมขึ้นด้วยข้อเท็จจริงบางประการที่ว่า ยังมีกลุ่มสังคมวัฒนธรรมย่อยจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะด้านภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีทั่วไปของชีวิตประจำวัน และบางกลุ่มความแตกต่างทางศาสนาด้วย ดังนั้น ลักษณะลักษณะพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมไทยดังกล่าว ย่อมนำมาเป็นพื้นฐานเพื่อจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเหล่านี้ได้

เมื่อพิจารณาถึงสภาพพื้นฐานทางสังคมที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเชื่อมโยงกับการศึกษา เสน่ห์ จามริก (2531 : 20) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า เมื่อเป้าหมายของการศึกษาคือการมุ่งพัฒนา “คน” เป็นหลัก “คน” จะต้องมาเป็นอันดับแรกที่นักการศึกษาจะต้องนึก ถ้าเอา “ระบบ” เป็นตัวตั้ง ก็จะทำให้การศึกษาเป็น “ลู่อืดยว” โดยตลอด เรียนก็ต้องเหมือนกันหมด แต่ถ้าเอา “คน” เป็นตัวตั้ง คือดูที่ประชาชน

ท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง หมายความว่าการศึกษาจะต้องมี “ความหลากหลาย” จะต้องปรับให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่น แนวความคิดนี้มีความสอดคล้องกับ อภิชาติ พันธเสน (126) ที่ได้แสดงความเห็นไว้ว่า การจัดการศึกษาที่สำคัญคือ เมื่อเราต้องการให้การศึกษาสร้างสติปัญญา เราจะต้องจัดการศึกษาที่ไม่ทำร้ายภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีอยู่ ภูมิปัญญาทางจริยธรรมอะไรต่าง ๆ

อุทัย ดุลยเกษม (2534 : 121) กล่าวถึงปัญหาของการจัดการศึกษาและการเชื่อมโยงกับระบบคุณค่าในยุคนปัจจุบันว่า ระบบคุณค่าที่โรงเรียนให้ได้กลายเป็นคุณค่าของสังคมเมืองเตรียมคนให้รับระบบคุณค่าแบบเมือง ไม่ว่าจะเรื่องคุณค่าต่าง ๆ โรงเรียนให้ไป เช่น การตรงต่อเวลา การนอน การกินต้องกินด้วยช้อนส้อม เป็นค่านิยมของเมืองทั้งนั้น ระบบคุณค่าที่มีอยู่ในหมู่บ้านเราถือว่าใช้ไม่ได้ถือว่าไม่ทันสมัย เป็นการดูถูกไม่โดยที่ตั้งใจหรืออาจไม่ตั้งใจ เช่น นุ่งใส่วางก็นุ่งไม่ได้ถือว่าไม่ทันสมัย การศึกษาที่ให้เขาไปจึงเท่ากับว่าเป็นการเตรียมคนเข้ามาอยู่เมือง การเตรียมคนเข้าสู่เมืองอาจจะดีขึ้น ในแง่ที่ว่ามีความทันสมัยมากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันเราก็ได้ดูถูกคุณค่าซึ่งเป็นคุณค่าของท้องถิ่น เท่ากับดูถูก พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย ของเราเองด้วย ระบบโรงเรียนให้คุณค่าได้จริง แต่เมื่อหากจะต้องมีการพิจารณา

โรดอล์ฟ สตาเฟนเนเกน (Rodolfo Stavenhagen, 1996 : 292) กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาวัฒนธรรมว่า เกิดจากการที่รัฐชาติสมัยใหม่ส่วนใหญ่ดำเนินการบริหารประเทศบนสมมุติฐานว่า ประชาชนในชาตินั้น ๆ เป็น หรือควรจะเป็นผู้มีวัฒนธรรมเหมือนกัน นี่คือหลักใหญ่ของ “ความเป็นชาติ” สมัยใหม่ ซึ่งจะขยายแนวคิดออกไปเป็นรัฐและความเป็นพลเมืองร่วมสมัยต่อไป แต่ในความเป็นจริงกลับแตกต่างไปจากสภาพการณดังกล่าว เพราะทุกวันนี้รัฐที่มีประชากรเชื้อสายเผ่าพันธุ์เดียวกันนั้นถือเป็นข้อยกเว้นซึ่งไม่ค่อยได้พบเห็นนัก เมื่อมีการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงดังกล่าว จึงขอย้อนนำไปสู่ความขัดแย้งอันเป็นปัญหาสันติภาพอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

การศึกษาเป็นเรื่องของทุกคน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต การศึกษาจึงเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ค่านิยม วัฒนธรรมนิยมโดยตรง การศึกษาที่ก่อให้เกิดการพัฒนาจึงเป็นการศึกษาที่ศึกษาวัฒนธรรมด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเข้าใจ การเห็นคุณค่า และการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งหมายถึงการพัฒนาทางจิตวิญญาณด้วย (ประเวศ วะสี, 2541)

ดังนั้นการศึกษาที่ถูกต้อง จึงงาม ต้องเป็นสิ่งที่คู่กับวัฒนธรรม วัฒนธรรมนิยม ความเชื่อ หรือค่านิยม จึงเป็นการศึกษาที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความผาสุก สันติภาพโลก ซึ่งเป็นอุดมการณ์ร่วมกันของมวลประชาชาติ

3.7 สิทธิที่จะได้รับการแนะแนวอาชีพ

การแนะแนว คือวิธีการ หรือกระบวนการ หรือการบริการอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตัวเองดีขึ้น รู้ความสามารถของตน ความถนัด สติปัญญา และสุขภาพของตน

การแนะแนวเป็นบริการอีกแบบหนึ่งที่นอกเหนือจากการเรียนการสอนตามปกติโดยมุ่งให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบแก่ผู้เรียน หรือผู้รับบริการที่จะให้ผู้นั้นเข้าใจในความสามารถของตนเอง การยอมรับที่จะปฏิบัติ โดยใช้ความรู้ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเภทของการแนะแนว

การแนะแนวแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) การแนะแนวการศึกษา (การเรียนการสอน)
- 2) การแนะแนวอาชีพ
- 3) การแนะแนวการส่วนตัว

ในที่นี้จะกล่าวถึงการแนะแนว เฉพาะในประเภทการแนะแนวอาชีพ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ที่มนุษย์พึงได้รับจากระบบการศึกษา

ความหมายของการแนะแนวอาชีพ

การแนะแนวอาชีพ เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้นักเรียนรู้จักการเลือกอาชีพให้เหมาะสมกับสติปัญญา ความสามารถ และความต้องการของตนเอง และสังคม ให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับอาชีพ การสมัครงาน การเข้าทำงาน โอกาสและความก้าวหน้าในการทำงานแต่ละอาชีพ และความสำเร็จในการทำงาน (สุทิน นิยมพลับ, 2522 : 98)

SUPER (อ้างอิงใน วัชร ทรัพย์มี, 2529) ให้ความหมายของการแนะแนวอาชีพ (Vocational Guidance) หมายถึง กระบวนการช่วยเหลือบุคคลให้รู้จักตนเอง และได้ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ เพื่อจะได้ตัดสินใจเลือกอาชีพได้อย่างเหมาะสมและประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพที่เลือกนั้น สามารถทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและประเทศชาติ

สิ่งที่ครูแนะแนวควรบริการนักเรียนทางด้านอาชีพ มีดังนี้

1. ลักษณะและชนิดของงาน เป็นงานหนัก เบา กลางแจ้ง ในร่ม งานใช้สติปัญญา ความชำนาญ ประสบการณ์
2. ประวัติของอาชีพ พื้นฐานความเป็นมาของอาชีพแต่ละสาขามีมาก น้อย หรือมั่นคงเพียงใด
3. สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับงาน สถานที่ตั้ง บริเวณ สถานที่ทำงาน อยู่ที่ชุมชนเปลี่ยวหรือย่านสลัม

4. คุณสมบัติของผู้ทำงาน พื้นฐานความรู้ เพศ อายุ สถิติปัญญา ความสามารถ ความถนัดพิเศษ ประสบการณ์ บุคลิกภาพ ทักษะ

5. ตำแหน่งหน้าที่ มีหน้าที่ขอบเขตของงานอะไรบ้าง ตำแหน่งใด เสมียน ลูกจ้างชั่วคราว ประจำ ข้าราชการ

6. เงื่อนไขในการทำงาน สัญญาจ้าง จำนวนชั่วโมงทำงาน วันหยุด วันลา อันตรายจากงาน การสิ้นสุด

7. รายได้ เงินเดือนขั้นต้น เกณฑ์ขึ้นเงินเดือน โบนัส

8. ความก้าวหน้าและโอกาส การเลื่อนเงินเดือนขึ้น เลื่อนตำแหน่ง ชำ เร็ว

9.สวัสดิการ ที่พัก อาหาร การรักษาพยาบาล การสงเคราะห์ครอบครัว

10. ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการทำงาน

11. วิธีทำงานให้ประสบความสำเร็จในอาชีพ

ประเภทของอาชีพ

อาชีพแต่ละสาขาแบ่งตามชั้นของการศึกษาและความสามารถทางสติปัญญา และความชำนาญ 3 ประเภท คือ (สุทิน เมฆมณีน, 2522 : 99)

1. ผู้มีวิชาชีพ (Professional occupation) ได้แก่ แพทย์ อาจารย์ วิศวกร สถาปนิก ผู้จัดการ เป็นต้น

2. ช่างฝีมือ (Skilled occupation) ได้แก่ ช่างพิมพ์ ช่างปูน เลขาบุกร นายหน้า เป็นต้น

3. คนงาน (Unskilled occupation) ได้แก่ การขุดค้น แบกของ คนขายของ เป็นต้น

3.8 สิทธิที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

มันเป็นไปไม่ได้ที่เราจะปกป้องสิทธิมนุษยชน ถ้าเราไม่รู้
ว่าสิทธิมนุษยชนคืออะไร และเราจะไม่เข้าใจสิทธิมนุษยชนเลย เว้น
แต่จะมีการสอน (M. Seck, 1990 อ้างถึงใน Douglas Hodson,
1998)

คำกล่าวข้างต้น น่าจะสามารถย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนได้ สิทธิมนุษยชนเป็นมาตรฐานของความร่วมกันในความสำเร็ของปวงประชาชนและมวลประชาชาติ การเคารพสิทธิมนุษยชนก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม เป็นอุดมคติที่ควรเผยแพร่ไปสู่มวลมนุษย์ทั่วทุกแห่งหน หากแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนอันเป็นอุดมคติของมนุษย์ ไม่อาจเข้าถึงปวงประชาชนและมวลประชาชาติส่วนใหญ่ ก็ไม่อาจคาดหวังได้ว่ามนุษยชาติจะดำรงอยู่ด้วยสันติสุขได้อย่างไร (วไล ฌ ป้อมเพชร, 2580)

สิทธิในการเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิอีกประการหนึ่งที่มวลประชาชาติพึงได้รับจากการเรียนรู้ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า สิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐานของการส่งเสริมสันติภาพและความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกัน การได้รับการศึกษาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก มีสาระสำคัญที่กล่าวถึงการศึกษาสำหรับเด็ก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ การเรียนรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน ดังความว่า

1. รัฐภาคีตกลงว่า การศึกษาของเด็กจะมุ่งไปสู่ ...

จ) การเตรียมเด็กให้มีชีวิตที่รับผิดชอบในสังคมที่เสรีด้วยจิตสำนึกแห่งความเข้าใจกัน สันติภาพ ความอดกลั้น ความเสมอภาคทางเพศ และมีธรรมาภิบาลในหมู่ชนทุกรัฐทุกกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชนชาติ กลุ่มศาสนา ตลอดจนหมู่คนพื้นเมืองดั้งเดิม... (คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน, 2540 : 153)

ในการประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่เวียนนา ที่ประชุมได้ให้การรับรองปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1993 มีสาระสำคัญในหัวข้อการให้การศึกษาด้านสิทธิมนุษยชน ความว่า

79. รัฐทั้งหลายควรพยายามกำจัดความไม่รู้หนังสือ และควรวางแนวทางการศึกษาไปสู่การพัฒนาอย่างเต็มที่ต่อบุคคลสภาพของมนุษย์ และเพื่อสร้างความเข้มแข็งต่อความเคารพสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ที่ประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเรียกร้องให้รัฐทั้งหลายและสถาบันต่างๆ รวมเอาเรื่องสิทธิมนุษยชน กฎหมายค่านิยมมนุษยธรรม ประชาธิปไตยและหลักนิติธรรม เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทั้งหมด ทั้งที่ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

80. ดังที่ระบุไว้ในตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และระดับภูมิภาค การให้การศึกษาด้านสิทธิมนุษยชนควรรวมถึงเรื่องสันติภาพ ประชาธิปไตย และการพัฒนาความยุติธรรมทางสังคม เพื่อที่จะบรรลุถึงความเข้าใจและการสำนึกร่วมกัน พร้อมกับความคิดที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งในพันธกรณีที่เป็นสากลต่อสิทธิมนุษยชน... (คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน, 2540 : 232)

การสอนสิทธิมนุษยชนในโรงเรียน

วิรุช ไบโทย (2530) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการสอนสิทธิมนุษยชนในโรงเรียนไว้ว่า ในการสอนเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดที่เราต้องคำนึงถึงเสมอ คือ ทักษะคติของครู และ สภาพบรรยากาศของโรงเรียน เราจะต้องพูดถึงการเคารพและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเท่าที่เป็นไปได้ตามสภาพที่เป็นอยู่จริง ไม่ใช่ในลักษณะที่เป็นอุดมการณ์ ปัญหาแรกที่จะต้องวินิจฉัยก็คือ การจัดการของโรงเรียน กระบวนการของชั้นเรียนเอื้ออำนวยต่อการปลูกฝังความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนหรือไม่ และเพียงใด วิธีการเรียนการสอนเรื่องสิทธิมนุษยชนเท่าที่มีใช้อยู่ในปัจจุบัน มีอยู่ 2 วิธี กล่าวคือ

วิธีแรก เรียกว่า การใช้แนวทางประวัติศาสตร์ นั่นคือใช้การลำดับขั้นตอนการพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะในสังคมตะวันตก

วิธีที่สอง เรียกว่า การใช้แนวทางการเปรียบเทียบ นั่นคือ ให้ความสนใจแก่รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับโลกซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ตัวอย่างเช่น ในเรื่องสิทธิสตรี เสรีภาพในการตัดสินใจของชาติเล็ก ๆ การกดขี่ทางผิว ฐานะของชนกลุ่มน้อย แรงงานคนอพยพ การไม่มีงานทำ พลเมืองและกฎหมาย ฯลฯ

นอกชั้นเรียน ในการติดต่อกับชุมชน เด็ก ๆ มีโอกาสเรียนรู้ได้มากจากประสบการณ์รอบข้าง โดยเฉพาะเมื่อระบบสื่อสารมวลชนก้าวหน้าไปไกลเช่นทุกวันนี้ และมีโอกาสที่จะลดช่องว่างระหว่างการรับรู้ปัญหากับการกระทำเพื่อขจัดปัญหาสิทธิมนุษยชนดังกล่าว นอกจากนี้สังคมน้อยแห่งปัจจุบันประกอบด้วยชนเชื้อชาติเดียวกันทั้งหมด ดังนั้นเรื่องสิทธิของคนงานต่างชาติหรือชนกลุ่มน้อย จึงถูกเพิกเฉยในหลายกรณี สภาพเป็นจริงเช่นนี้ควรมุ่งนำมากล่าวถึงในชั้นเรียน โครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เหล่านี้ จึงจะส่งผลถึงการสร้างทัศนคติและส่งเสริมการกระทำที่แปลความหมายที่แท้จริงของปรัชญาสากลออกมาเป็นการปฏิบัติ แทนที่จะเป็นแค่อุดมการณ์

ตัวอย่างของหลักสูตรการสอน

การประชุมผู้เชี่ยวชาญเรื่องบทบาทของสังคมศึกษาในการศึกษาเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชน ที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐอเมริกา (เมื่อวันที่ 23-29 พฤษภาคม พ.ศ. 2519) ได้มีการเสนอรายงานฉบับหนึ่งซึ่งยกตัวอย่างวิธีการร่างหลักสูตรในวิชาศึกษานานาชาติ แนวของหลักสูตรนี้อาจจะเน้นแนวของการศึกษาระดับโลก (Global Education) จึงเป็นตัวอย่างในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเพื่อสอดแทรกวิชาการศึกษาในระดับโลกได้สามทางด้วยกัน และจะมีวิธีการสอนในแต่ละหัวข้อ (วิชัย ตันศิริ, 2530) ตัวอย่างหลักสูตรการสอนนี้น่าจะมีส่วนส่งเสริมให้เกิด

การเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์อันเป็นพลโลก ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับทุกสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความผาสุกและสันติภาพโลก

1. การพัฒนาความสามารถของนักเรียนที่จะสังเกตและเข้าใจในตนเองว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมโลก โดยวิธีการดังต่อไปนี้

1.1 โดยการพัฒนาความเข้าใจของนักเรียนว่าตนมีฐานะเป็นผู้อาศัยบนผืนโลกเดียวกับผู้อื่น

1.2 โดยการพัฒนาความเข้าใจของนักเรียนว่ามีฐานะเป็นสมาชิกของสัตว์โลกเดียวกันที่เรียกว่า มนุษย์ ซึ่งมีคุณสมบัติเหมือนกัน และแตกต่างจากสัตว์โลกอื่น ๆ

1.3 โดยการพัฒนาความเข้าใจของนักเรียนในเรื่องที่มนุษย์ทุกคนเกี่ยวโยงกันทางวัฒนธรรมทั่วโลก

2. การพัฒนาความสามารถของนักเรียนในการวินิจฉัย และตัดสินใจเกี่ยวกับเหตุผลของโลก โดยวิธีการดังต่อไปนี้

2.1 โดยอดทนโหม้มในการคิดแบบเข้าใจตนเองของนักเรียน ให้นักเรียนเข้าใจปัญหาของการมองโลกว่าแต่ละคนมองโลกไม่ตรงกัน ชีวิตคนและโลกทรรศน์ของแต่ละคนได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม

2.2 โดยช่วยส่งเสริมให้นักเรียนให้มีความสามารถที่จะวิเคราะห์ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ของโลกอย่างมีหลักวิชา เช่น สอนให้รู้จักหมวดหมู่ความคิด เปรียบเทียบข้อแตกต่าง การตั้งข้อสมมุติฐาน การทดสอบข้อสมมุติฐาน การประเมินผล

2.3 โดยช่วยให้นักเรียนสามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ของโลกอย่างมีระบบ ให้เข้าใจว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในจุดใดจุดหนึ่งของโลกมีผลกระทบต่อจุดอื่นด้วย ทั้งนี้เพราะโลกเป็นระบบเดียวกันทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง

3. การพัฒนาความสามารถของนักเรียนที่จะมีบทบาทและอิทธิพลต่อเหตุการณ์ของโลกโดยวิธีการต่อไปนี้

3.1 โดยช่วยฝึกให้นักเรียนหัดคิดและมีความเข้าใจเกี่ยวกับผลลัพธ์ของการเลือกวิถีทางต่าง ๆ เช่น ระหว่างการเพิ่มประชากรกับการลดประชากรโลก ระหว่างสงครามกับสันติภาพ ระหว่างการปล่อยให้เทคโนโลยีเจริญเติบโตจนเกินขอบเขตกับความสมดุลย์ของธรรมชาติ ระหว่างช่องว่างทางเศรษฐกิจ ระหว่างกลุ่มคนในสังคมกับการกระจายรายได้

3.2 โดยช่วยให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการ เขาอาจจะมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงตามข้อ 3.1 เช่น การเข้าร่วมหรือช่วยก่อตั้งสมาคมอนุรักษ์ธรรมชาติ สมาคมวางแผนครอบครัว ชุมชมหรือศูนย์เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ

3.3 โดยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดทักษะและแรงจูงใจในการที่จะมีส่วนร่วมในกิจการสังคม เช่น สอนการอภิปรายอย่างมีเหตุผล การลงมติเห็นชอบ การรู้จักใช้กติกาในการ

ดำเนินการแก้ไขข้อขัดแย้ง การมีระเบียบวินัยในกิจการทางสังคม การรู้จักต่อรอง และการ ประนีประนอม

ตัวอย่างหลักสูตรนี้เป็นตัวอย่างกลางๆ ที่อาจนำมาปรับเข้ากับระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา ฝึกหัดครู และอุดมศึกษาได้ตามความเหมาะสม การร่างหลักสูตรอาจเน้นแนวทาง อื่นๆก็ได้ ตามแต่จะเหมาะสมกับวิชาที่สอน

3.9 สิทธิในการเลือกประเภทการศึกษาสำหรับบุตรหลาน

แม้จะมีการยอมรับสิทธิต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชนไว้ในเอกสารสัญญาต่าง ๆ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรืออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก แต่ไม่อาจแยกเด็กออกไปจาก ความรับผิดชอบของสถาบันสังคมได้ โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว คือ พ่อแม่หรือผู้ปกครอง เนื่องจาก เด็กและเยาวชนเป็นวัยที่ผู้ปกครองทางกาย อารมณฺ์ สังคม และสติปัญญา มีความจำเป็นที่ สถาบันทางสังคมต้องรับผิดชอบให้การพัฒนาต่อไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ เนื่องจากเด็กและเยาวชนไม่ อยู่ในสภาพที่จะตัดสินใจเพื่อไม่ให้มีความเชื่อสิทธิต่างๆได้ พ่อแม่หรือผู้ปกครองจึงเป็นบุคคลสำคัญ ในเบื้องต้นที่จะมีสิทธิตัดสินใจในการเลือกวิธีการที่จะดูแลเลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่บุตรหลาน ในความปกครองของตน

กรอบการวิจัยนี้กล่าวถึงสิทธิของพ่อแม่ผู้ปกครองในประเด็นการเลือกประเภทการ ศึกษาให้กับบุตรหลาน ตามสาระสำคัญในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ที่ ให้การรับรองไว้ว่า “บิดามารดา มีสิทธิเบื้องต้นที่จะเลือกชนิดของการศึกษาอันจะให้แก่บุตร ของตน” (คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน, 2540)

พินัส หันนาคินท์ (2521 : 76-107) กล่าวถึงประเภทของสถานศึกษา ว่าอาจ พิจารณาได้จากแง่ต่าง ๆ ดังนี้

1. พิจารณาจากลักษณะของกรให้การการศึกษา เช่น สามัญศึกษา อาชีวศึกษา มัธยม แบบประสม การศึกษาพิเศษ เป็นต้น
2. พิจารณาจากเจ้าของสถานศึกษา
3. พิจารณาจากประเภทของระบบในการให้การการศึกษา
4. พิจารณาจากระดับของการศึกษา

จากรายงานการวิจัยโครงการ “ความเป็นไปได้ของการจัดการศึกษามัธยมศึกษาให้ เป็นการศึกษารองของปวงชน” ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (อ้างถึงใน คณะ กรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538 : 7) ได้ค้นพบปัจจัยที่เป็นเหตุผลแห่งทางเลือกของผู้ปกครอง

ครองต่อทัศนคติของความต้องการส่งเด็กเรียนต่อ ได้แก่ ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพหลัก และรายได้ของครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป มีความต้องการส่งบุตรเรียนต่อน้อยลงตามระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนที่รับราชการมีความต้องการส่งบุตรเรียนต่อทุกครัวเรือน สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเกษตรกร ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ หรือคิดเป็นร้อยละ 81 ของครัวเรือนทั้งหมดนั้น พบว่าผู้ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ มีความต้องการส่งบุตรเรียนต่อสูงกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ ในภาคการเกษตร เช่นเดียวกับ คือสูงถึงร้อยละ 99 ส่วนผู้ประกอบอาชีพประมง ต้องการส่งบุตรเรียนต่อน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 50 และเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยด้านรายได้ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีรายได้สูง มีความต้องการส่งบุตรเรียนสูงกว่าหัวหน้าครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ

การจัดการศึกษาในต่างประเทศ : ประเภทการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

สาธารณรัฐเกาหลี

รัฐบาลสาธารณรัฐเกาหลีได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตอนปลายสายอาชีพ เพื่อให้การศึกษา ตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศในด้านอุตสาหกรรม รัฐบาลจึงส่งเสริมสนับสนุนการขยายตัวของโรงเรียนเทคนิคประเภทต่าง ๆ และพยายามชักจูงให้คนเข้าเรียน ปัจจุบันอัตราส่วนนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ : สายอาชีพ ประมาณ 65 : 35 และรัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายที่จะให้เป็น 50 : 50 ในปี พ.ศ. 2541 และพยายามจะให้นักเรียนในสายอาชีพมากกว่าร้อยละ 50 ในอนาคต นอกจากนี้ในโรงเรียนสายสามัญก็ได้มีการจัดฝึกอบรมวิชาชีพด้วย

ทั้งนี้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ ภาคเอกชนจะมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดกับภาครัฐบาล ทั้งในด้านสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งบุคลากรที่จะเป็นวิทยากรให้ด้วย ซึ่งรัฐบาลสนใจภาคเอกชน โดยการชกเว้นภาษี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2537 : 66)

ญี่ปุ่น

โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในญี่ปุ่น จัดการศึกษาในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น เพื่อปรับให้เข้ากับการเติบโตทางร่างกาย และจิตใจของนักเรียน การจัดการศึกษาทั้งสายสามัญและการศึกษาเฉพาะทาง เป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องจากการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น วิชาที่จัดสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของนครโอซาก้า ได้แก่ เทคโนโลยี เกษตรกรรม อุตสาหกรรมอาหาร การกีฬา คหกรรมศาสตร์ ศิลปะ การฝีมือสมัยใหม่ การรักษาพยาบาล และอนามัยสังคม วัฒนธรรมระหว่างประเทศ คณิตศาสตร์ สำหรับวิทยาศาสตร์และศิลปการ

แสดง นักเรียนสามารถเลือกเรียนในวิชาที่เหมาะสมกับทัศนคติ และความเข้าใจของแต่ละคนได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2537 : 22)

3.10 สิทธิที่จะมีเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา

เสถียรโกเศศ (2502 : 11 และ 35-36) กล่าวไว้ว่า ศาสนาได้แก่คำสั่งสอนของ ศาสดาผู้ประกาศและตั้งศาสนาขึ้น เพื่อแนะนำแนวทางให้แก่ผู้ที่ปรารถนาความสุข พึงปฏิบัติตาม หลักที่สั่งสอนไว้ ทุกศาสนามักจะสอนให้คนเป็นคนดี มีศีลธรรม โดยแต่ละศาสนามีความเชื่อของตนเป็นพื้นฐาน เช่น ศาสนาคริสต์ เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลก ศาสนาพุทธเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น ส่วนศาสนาใดจะเน้นเรื่องใดก็แล้วแต่ความเชื่อของศาสดา หรือสาวกของศาสนา นั้น ความเชื่อจึงอาจจะเชื่อด้วยศรัทธา หรือเชื่อด้วยปัญญาและการใช้เหตุผลก็ได้ เพราะศาสนาเป็นของทุกคน หากใครต้องการยึดมั่น แต่ศาสนาใดที่มีการประสานกลมกลืนกับ ปัญญาความคิดจิตใจของคน ศาสนานั้นก็จัดว่าเป็นศาสนาที่ดีและเหมาะสมกับความเป็นอยู่ของชาตินั้นับถือ

การนับถือศาสนาจึงเป็นเสรีภาพของบุคคลที่จะนับถือศาสนาใดก็ได้ โดยที่บุคคลอื่นหรือรัฐไม่มีสิทธิเข้าไปก้าวก่าย หรือขัดขวาง ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ข้อ 18) ได้ชี้ถึงสิทธิที่จะมีเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนาของบุคคล ความว่า

...ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการเปลี่ยนศาสนาหรือความเชื่อถือ และอิสรภาพในการที่จะประกาศศาสนาหรือความเชื่อของตน โดยการสอน การปฏิบัติ การสักการบูชา และการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเองหรือในประชาคมร่วมกับผู้อื่น และเป็นการสาธารณะหรือส่วนบุคคล... (คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน, 2540)

โดยหลักสิทธิมนุษยชนเสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ที่ทุกคนมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด แม้ว่าจะมีการรับรองตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม เมื่อพิจารณาบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญของไทย ปรากฏว่ามีการบัญญัติรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาโดยตลอดมา ยกเว้นในกรณีที่มีการปฏิบัติผิดอำนาจ เท่านั้น

ไพโรจน์ ชัยนาม (2479, 20-21) ได้กล่าวถึงเสรีภาพในทางศาสนา ไว้ในหนังสือกฎหมายรัฐธรรมนูญ ว่าแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ เสรีภาพในการเชื่อถือศาสนา และเสรีภาพในการประกอบพิธีกรรมตามศาสนา

1. เสรีภาพในการเชื่อถือศาสนา

มนุษย์ย่อมมีสิทธิที่จะนับถือหรือไม่นับถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ เลยก็ได้ การนับถือศาสนานั้นหมายความว่า จะเลือกนับถือศาสนาใด ๆ ก็ได้ตามใจชอบ ส่วนการไม่นับถือศาสนานั้นหมายความว่า ไม่มีความเชื่อและนับถือศาสนาใด ๆ เลยก็ได้

2. เสรีภาพในการประกอบพิธีกรรมตามศาสนา

บุคคลใดเมื่อมีความเชื่อถือในศาสนาใดแล้ว ย่อมประกอบพิธีกรรม หรือแสดงกิริยาอาการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเชื่อถือในศาสนานั้นได้เต็มที่ แต่จะต้องไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งตามธรรมดามักเป็นกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน จะมีการแห่แห่นแล้วปิดถนนโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ไม่ได้

ศาสนา และ การศึกษา เป็นสิ่งที่ทำหน้าที่ต่อมนุษย์คล้าย ๆ กัน กล่าวคือ ทำหน้าที่พัฒนามนุษย์ “ศาสนาทุกศาสนามีหน้าที่สอนให้คนเป็นคนดีตามแนวจริยธรรมของแต่ละศาสนา” (รัตนา ดุงคสวัสดิ์, 2528 : 7) และการศึกษาก็เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนามนุษย์ การศึกษาในระบบโรงเรียนจึงต้องสอนหลักธรรมให้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมของแต่ละศาสนา ตามการนับถือของผู้เรียน ดังที่ พระธรรมปิฎก (2541 : 21) ได้กล่าวเป็นตัวอย่าง ในกรณีศาสนาพุทธ ไว้ในหนังสือ “ทางสายอิสมาทการศึกษาไทย” ความว่า

...ชาวพุทธนับถือพระพุทธศาสนา ก็คือเชื่อในระบบจริยศึกษาแบบพุทธ ดังนั้น ชาวพุทธจึงควรมีสิทธิที่จะเรียนจริยธรรม ด้วยจริยศึกษาแบบพุทธ การปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนี้ คือช่วยกันค้นหาให้พบและจัดจริยศึกษาแบบพุทธให้แก่ผู้เรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชน การนำเอาจริยธรรมสากลมาให้นักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชนเรียนมองในแง่หนึ่งก็เหมือนการบังคับ หรือใช้กลวิธีชักจูงให้นักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชนเปลี่ยนศาสนาจากพุทธศาสนามานับถือศาสนาที่เรียกว่าจริยธรรมสากลแทน อาจจะกลายเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของชาวพุทธเหล่านั้นไปก็ได้ เมื่อจัดไปแทนที่จะได้ผลดี ก็กลายเป็นเสียทั้งคู่ ไม่ได้ผลเลยทั้งสองทาง...

ความสำคัญของการศึกษาที่สัมพันธ์กับศาสนา จึงเป็นเรื่องที่ผู้มีบทบาทหน้าที่ต้องทำความเข้าใจ ตระหนัก และจัดการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับจริยธรรมของแต่ละศาสนาที่ผู้เรียนนับถือ การศึกษาดังนั้นจึงถือว่าเป็นการศึกษาที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของมนุษย์

3.11 สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการศึกษา

ในฐานะที่โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมประเภทหนึ่งที่ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่อย่างไม่อาจปฏิเสธได้ (ลูทซ์ ดุลยเกษม, 2534) เมื่อสังคมเป็นผู้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ให้การศึกษา โรงเรียนจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของสังคม การจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาขึ้นที่ว่าจะช่วยให้สังคมบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งตามความคาดหมายของสังคมที่จะกำหนดว่าโรงเรียนควรจะเป็นแบบใด และสอนเนื้อหาอะไรบ้าง (Cole S. Bremberk อ้างถึงใน ษนิดา รัชภพลเมือง, 2531)

กระบวนการทางการศึกษาซึ่งหมายถึงกระบวนการสร้างค่านิยมตามที่สังคมยอมรับรวมทั้งปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการไปสู่เป้าหมายของทางการศึกษา หากโรงเรียนทำหน้าที่ต่อสังคมแต่เพียงลำพังฝ่ายเดียวย่อมไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างครอบคลุม และสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสังคม หรือชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ดังนั้นสถาบันทางสังคมทุก ๆ หน่วย จึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา (All for education) เพื่อให้การศึกษาได้ทำหน้าที่พัฒนามนุษย์ทุกคน (Education for all) และเพื่อให้การศึกษาสามารถแก้ไขทุกปัญหา (Education for all problems) ได้อย่างแท้จริง

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องทำความเข้าใจในแนวคิด “การมีส่วนร่วมในการศึกษา” ในฐานะที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน ตามแนวคิดสิทธิมนุษยชน และตามหลักการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ตามที่ได้มีผู้ศึกษา และให้แนวคิดเอาไว้ กล่าวคือ

ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ (2535) กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสิทธิมนุษยชน ถ้าเราต้องการจะรู้ว่ามีมนุษย์มีเสรีภาพหรือไม่ จะต้องดูว่าเขามีโอกาสหรือเปล่าในการที่จะกำหนดชะตากรรมของเขาด้วยตัวเอง เขามีส่วนร่วมหรือเปล่าในการเข้าไปกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมของเขา

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1978 : 4) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชน ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น
2. ในการปฏิบัติตามแผนการ หรือโครงการต่าง ๆ โดยความสมัครใจ

โคเฮน และ อัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1980 : 219-222) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ เริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ได้แก่ ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ยาดาว (Yadav, 1979 อ้างอิงใน อังฉิงใน อังฉฉา ฮาตมียันท์, 2530 : 13) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การเข้าร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาด้วยความสมัครใจและเต็มใจ การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเกิดจากการถูกบังคับ

การมีส่วนร่วมของประชาชน มีอยู่ 3 มิติ กล่าวคือ

1. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและแผนพัฒนาการ
3. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุม และประเมินผลโครงการและแผนพัฒนา

อकिन รพีพัฒน์ (อ้างอิงใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527 : 320) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนไว้ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลของกิจกรรม

“สิทธิที่จะมีส่วนร่วม” ในกรอบการพัฒนาตามทัศนะของ ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ (2535) หมายถึงการที่มวลชนมีโอกาสนำไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลายระดับ กล่าวคือ

1. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาและเป้าหมายสูงสุดของสังคม รวมทั้งมีโอกาสนำไปกำหนดการจัดสรรทรัพยากรเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว
2. การมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน การดำเนินการโครงการพัฒนา และการประเมินผล

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาปรับ ประยุกต์ใช้กับ การมีส่วนร่วมในการศึกษาได้ ดังที่มีผู้ให้แนวคิดไว้ ดังนี้

สิปปนนท์ เกตุทัต และคณะ (2539) ให้ความเห็นว่าต่อการมีส่วนร่วมในการศึกษา ขั้นพื้นฐานว่า การจัดการศึกษาในระดับนี้จำเป็นต้องใช้รูปแบบ “การบริหารโดยกลุ่มสถานศึกษา และชุมชน” เพื่อให้ชุมชนหรือองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ ตั้งแต่การวางแผน การกำหนดจุดมุ่งหมายของจัดการศึกษา การจัดทำหลักสูตร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสูตรท้องถิ่น) การกำกับ การควบคุมดูแล การตรวจสอบคุณภาพ การสนับสนุนทั้งในด้านภูมิปัญญา องค์ความรู้ และสนับสนุนด้านการเงิน ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาของเด็กและเยาวชนในชุมชน เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น

โอภาส สุทธนารักษ์ (2528 : 37) กล่าวถึงการศึกษาของประชาชน ไว้ว่า ต้องตีความในถึงระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การบริหารหลักสูตร และการนิเทศ

พิภพ ธงไชย (2528 : 58) กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมในการศึกษา หมายถึงการมีส่วนร่วมทั้งในหลักการและกระบวนการ อีกทั้งจะเยียบปฏิบัติต้องเปิดโอกาสให้ด้วย การศึกษากับ การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนสามารถกำหนดนโยบาย ปรัชญา และแนวทาง บริหารด้วยกลุ่มของตนเอง โดยแตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มแต่ละเหล่า แต่มีจุดร่วมในระดับ ประเทศอยู่ในระดับหนึ่ง

ประกอบ คุปรัตน์ (2528 : 89) แสดงทรรศนะต่อประโยชน์ที่เกิดจากการจัดการ ศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามีดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชาวบ้านเองนั้น ชาวบ้านในฐานะเจ้าของการศึกษา จะรู้ดีว่าเขาและบุตรหลานของเขาต้องการอะไรจากระบบการศึกษา และอะไรในระบบที่เป็น อยู่แล้วเขาไม่ต้องการ
2. การให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการศึกษา จะก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจ มีส่วน ร่วมในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย
3. การมีส่วนร่วมทำให้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. การมีส่วนร่วมทางการศึกษาเปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

อุทัย ดุลยเกษม (2534) กล่าวว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการศึกษาจะเกิด ประโยชน์แน่นอน เพราะการดำเนินงานของโรงเรียนในปัจจุบันเป็นไปในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนเป็นสถานที่ราชการ การดำเนินงานหรือควบคุมการดำเนินงานโดยคนของราชการ และ

เพื่อผลประโยชน์ของทางราชการ การมีส่วนร่วมโดยประชาชนในระบบการศึกษา จะเป็นตัวควบคุมการดำเนินงานของระบบราชการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดการวางแผนการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ และใช้อย่างคิดหนักคิดหลัง เมื่อมีการดำเนินงานไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนหรือสังคม เสี่ยงสะท้อนจากประชาชน จะทำให้การปรับปรุงเป็นไปได้อย่างทันทั่วทั้งที่ยั่งยืน

ตอนที่ 4 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ที่ได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าไว้มีดังนี้

4.1 เอกสารและงานวิจัยในประเทศ

สุนันท์ จุฑางกูร (2528) ได้ศึกษากระบวนการกล่อมเกลாதงการเมืองโดยใช้แบบเรียนเป็นสื่อในสมัยรัชกาลที่ 5 จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาแบบเรียนหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากจะสอนความรู้ด้านอักษรวิธี และความรู้ด้านวิชาการต่าง ๆ แล้ว ยังมีการสอนถึงความรู้และแนวความคิดเกี่ยวกับรัฐประชาชาติ การสอนให้เป็นผู้ยอมรับและเชื่อฟังต่ออำนาจรัฐสมัยใหม่ การสอนให้มีความจงรักภักดี หวงแหน ครอบเสียดละ มุ่งทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ ความภูมิใจในความเป็นชาติไทย และท้ายที่สุดเนื้อหาแบบเรียนยังได้สอนเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยเน้นถึงความสูงส่งของพระราชอำนาจแลพระมหากษัตริย์คุณอันหาที่สุดมิได้ของพระองค์ สรุปได้ว่าเนื้อหาสาระในทางการเมืองของแบบเรียนหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น มุ่งเน้นที่จะปลูกฝังคุณค่าและอุดมการณ์ทางการเมือง

ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร (2538) ได้ศึกษานโยบาย หลักสูตรการศึกษา และการอบรมกล่อมเกลாதงการเมือง ตั้งแต่ พ.ศ. 2520-2537 ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการกล่อมเกลாதงการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยนั้น รัฐให้ความสำคัญกับความรู้ทางสังคม การเมือง และการเศรษฐกิจตามลำดับ ส่วนความรู้ทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย รัฐให้ความสำคัญกับรูปแบบมากกว่าเนื้อหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตั้งแต่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยการรัฐประหารหลายครั้ง แต่การเปลี่ยนแปลงใดๆ ในนโยบายการศึกษาและหลักสูตรนั้นยังคงอยู่ในการควบคุมดูแลของระบบราชการมาโดยตลอด หลักสูตรมัธยมศึกษาจึงมีเนื้อหาที่รักษาไว้ซึ่งการควบคุมดูแลดังกล่าวด้วย

4.2 เอกสารงานวิจัยต่างประเทศ

Leslie J. Limage (1987) ได้ศึกษาเรื่องสิทธิที่จะรู้หนังสือ ในประเทศอุตสาหกรรม ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศสังคมนิยม พบว่าปัจจัยที่จะมีส่วนส่งเสริมสิทธิที่จะรู้หนังสือ ต้องพิจารณาในประเด็นต่อไปนี้

1. อัตราการรู้หนังสือของประชาชนขึ้นอยู่กับข้อผูกพันทางการเมืองหรือนโยบายในระดับชาติ
2. ประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นกลุ่มที่ขาดโอกาส ได้แก่ ชนกลุ่มน้อย และผู้ที่อยู่ในเขตชนบท ซึ่งยากที่จะเข้าถึงการณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ และการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน
3. หลักประกันที่จะทำให้การรู้หนังสือได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นผล คือปัจจัยด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์
4. ทักษะในการอ่านออกเขียนได้เป็นทักษะสำคัญ ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ ในโอกาสต่างๆ
5. การมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ และส่งเสริมให้มีการพัฒนาต่อไป
6. การจัดการศึกษาเพื่อการอ่านออกเขียนได้สำหรับผู้ใหญ่ ควรจะมีในระบบโรงเรียน
7. โอกาสที่จะเกิดการเรียนรู้ด้านการอ่านและเขียนของเด็ก ขึ้นอยู่กับบรรยากาศในโรงเรียน ขนาดของห้องเรียน อัตราส่วนระหว่างครูกับนักเรียน คุณสมบัติของครู
8. การขาดสารอาหารและความยากจน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ และความสามารถในการเรียนรู้ของเด็ก

Ariamme Maraj-Guitard (1994) ได้ศึกษาความต้องการของบิดามารดาต่อการศึกษานักเรียนที่มีเชื้อสาย Caribbean ที่เรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาใน Montreal จากการศึกษาค้นคว้าที่นักเรียนเหล่านี้มีเชื้อสาย Caribbean มีส่วนทำให้เด็กเหล่านี้ต้องเรียนในโรงเรียนที่ไม่มีชื่อเสียง สิ่งที่มีอิทธิพลคือความต้องการของบิดามารดาที่ต่อเด็ก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวแปรด้านวัฒนธรรม ชนชั้น และเชื้อชาติ การวิจัยพบว่าแม้ว่าบิดามารดาจะมีความต้องการสูงก็ตาม แต่สิ่งที่มีอิทธิพลคือสภาพสังคม เชื้อชาติ และรายได้ พวกเขา รู้สึกว่าไม่ได้รับประโยชน์จากสังคมที่มีค่านิยมต่อความสำเร็จที่ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเชื้อชาติ การมีอำนาจ ความโดดเด่น แม้ว่า การออกกฎหมายจะรองรับเรื่องสิทธิมนุษยชน และมีนโยบายที่สนองต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม บิดามารดาของเด็กมีความคาดหวังว่าปัจจัยทางเชื้อชาติและฐานะทางเศรษฐกิจจะไม่ส่งผลต่อการได้รับประโยชน์ของบุตรหลานของเขา

Christine M. Brodsky-Ingham (1995) ได้ศึกษาเรื่องสิทธิในการศึกษาของนักเรียนที่มีอายุ 6-19 ปี ใน Alberta (Canada) โดยศึกษาจากกฎหมายของรัฐและจังหวัด เทียบกับกฎหมายในระดับสากล พบว่ากฎหมายกำหนดขอบเขตสิทธิทางการศึกษาอย่างสอดคล้องกัน จากหลักการที่ว่าผู้ที่มีสิทธิในการศึกษาไม่ว่ากรณีใดย่อมมีสิทธิได้รับการศึกษาที่เหมาะสมตามปรัชญาพื้นฐาน ที่เป็นความต้องการของรัฐ พ่อแม่ผู้ปกครอง และนักเรียน จากการรณรงค์ที่มีความแตกต่างกันระหว่างรัฐ พ่อแม่ผู้ปกครอง และนักเรียน จึงสรุปได้ว่าสิทธิในการศึกษาใน Alberta มีความขัดแย้งกับหลักการ

I.D. Cario และ M. Dumlaio Valisno (1992 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540) ได้จัดทำระบบผู้ปกครองช่วยสอน (Parent Learning Support System หรือ PLSS) ในฟิลิปปินส์ ได้ช่วยยกระดับการเรียนของนักเรียน และช่วยยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและครอบครัวของนักเรียนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โครงการนี้ยอมรับว่าผู้ปกครองนั้นคือครูของเด็กๆ ทุกโรงเรียน กลุ่มครู-ผู้ปกครองจะเป็นผู้ติดตามควบคุมการดำเนินงานตามระบบดังกล่าว ครูผู้สอนและครูใหญ่จะได้รับการฝึกอบรมด้านทักษะการจัดการ เช่น กลไกความร่วมมือที่มีประสิทธิผล และเทคนิคในการตัดสินใจร่วมกัน ตลอดจนทักษะในด้านการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครอง และระหว่างครูกับนักเรียน ระบบผู้ปกครองช่วยสอนนี้ได้จัดในชุมชนชนบทแห่งหนึ่งในจังหวัดเซย์เต้ และชุมชนแออัดแห่งหนึ่งที่เซซอนซิตี เมโทร มะนิลา ผลปรากฏว่าผลการเรียนของนักเรียนดีขึ้นมาก และลดจำนวนผู้ที่เลิกเรียนกลางคันไปได้มาก

โคโบ (Jose R. Martinez Cobo อ้างถึงใน Douglas Hodson, 1998) ได้ศึกษาปัญหาปัญหาการจัดการเลือกปฏิบัติต่อประชากรที่เป็นคนพื้นเมือง พบข้อบกพร่องของระบบการศึกษาจากการสำรวจในประเทศต่างๆ ว่ามีดังต่อไปนี้

1. การมีศึกษาส่วนใหญ่ ยังไม่มีโรงเรียนอยู่ในชุมชน หรืออยู่ใกล้ชุมชน
2. มีครูจำนวนน้อยเท่านั้นที่มีความรู้ที่จำเป็นและสอดคล้องกับภาษาและวัฒนธรรมของคนพื้นเมือง
3. ในหลายกรณีศึกษา ยังไม่สามารถที่จะอ่าน และเขียนภาษาแม่ได้
4. การเรียนการสอนยังไม่มีให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างพอเพียง
5. สำนักงานที่ทำหน้าที่ด้านการสอนภาษาแก่เด็กพื้นเมือง ยังไม่มีมาตรการที่จะป้องกันในการที่เด็ก ๆ เหล่านี้จะถูกคัดออกจากภาษาแม่
6. การให้ความอนุเคราะห์แก่เด็กนักเรียนที่เป็นคนพื้นเมืองยังไม่เพียงพอ
7. อุปกรณ์การศึกษาสำหรับคนพื้นเมือง ยังคงใช้แบบเดียวกับสังคมส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมต้องเลือนหายไป

8. ยังไม่เป็นการเพียงพอในการป้องกันหรือการจัดการหาตึงถึงคนพื้นเมืองในแง่ที่เป็นผลร้ายจากตำราเรียนในโรงเรียน และจากข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนพื้นเมือง

9. ในหลายประเทศยังไม่มีการส่งเสริมให้คนพื้นเมืองมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้าง และร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังให้ข้อสรุปโดยทั่วไป ไว้ว่า

1. สิทธิทางการศึกษาของคนพื้นเมือง ยังไม่มีการให้หลักประกัน และยังไม่มีการปฏิบัติ

2. ประเทศส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักในการศึกษาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของคนพื้นเมือง และยังไม่มีความชัดเจน ในการใช้กระบวนการทางการศึกษาที่แตกต่างไปจากเดิม

3. แม้ว่าจะมีการทำให้คนพื้นเมืองได้เข้าถึงโรงเรียนของรัฐบาลทุกประเภทและทุกระดับการศึกษา แต่ก็ยังคงมีความไม่แน่ใจที่จะเกิดแก่นักเรียนที่เป็นคนพื้นเมืองออกจากความเป็นคนพื้นเมือง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย